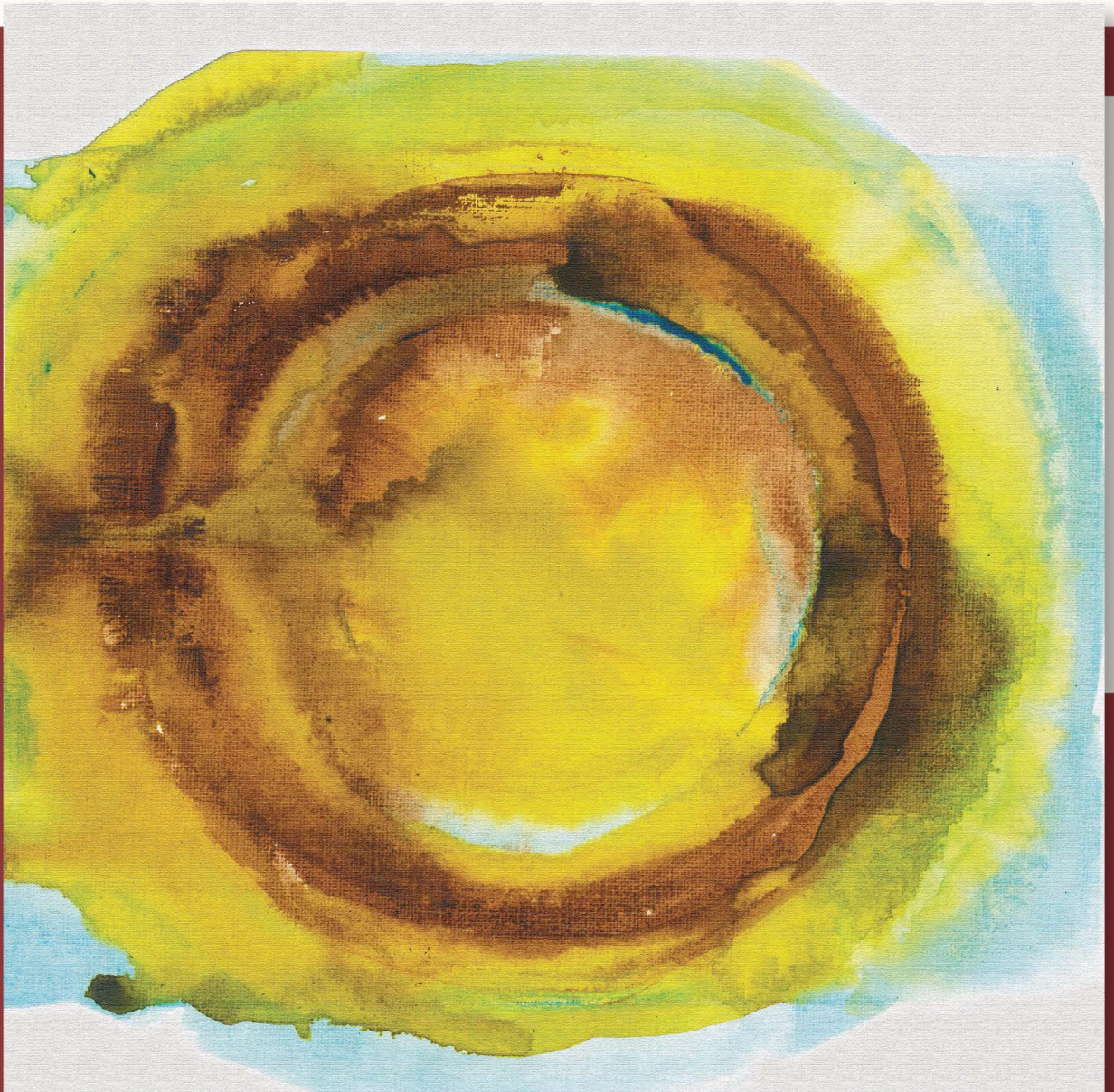

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΜΒΡΟΥ • ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ
ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΙΟΥΣΗ • ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ

Α΄ Λυκείου
Γενικής Παιδείας

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ

Α΄ Λυκείου
Γενικής Παιδείας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Γούτσος Διονύσιος

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Βενούτσου Μαριάννα

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Σύρμαλη Κυριακή

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Καλλονιάτης Αντώνιος

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Θεοδωράκη Αλεξάνδρα

Διπλωματούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης

Βασιλική Βαρτζιώτη, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΓΑΜΒΡΟΥ • ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΟΥΚΑ
ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΙΟΥΣΗ • ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟ

Α΄ Λυκείου
Γενικής Παιδείας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ 24 γράμματα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Επιστημονική υπεύθυνη

Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Ειδήμονες γνωστικού αντικειμένου

Ειρήνη Γαμβρού, Φιλολόγος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (Δρ Επιστημών Αγωγής)
Δέσποινα Δούκα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)

Συγγραφική Ομάδα

Ειρήνη Γαμβρού, Φιλολόγος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (Δρ Επιστημών Αγωγής)
Δέσποινα Δούκα, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)
Δήμητρα Κιούση, Σύμβουλος Εκπαίδευσης Φιλολόγων (ΜΔΕ Ειδική Αγωγή, ΜΔΕ Διεθνείς Σχέσεις, υπ. Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας)
Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Παιδαγωγική επικύρωση αντικειμένου - Παιδαγωγική τεκμηρίωση

Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τεχνική επικύρωση αντικειμένου

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης, Επιστήμονας Πληροφορικής

Γλωσσική-φιλολογική επιμέλεια

Πολυξένη Μοίρα, Φιλολόγος

Σύμβουλος παρακολούθησης σε τεχνικά θέματα

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης, Επιστήμονας Πληροφορικής

Συντονισμός συγγραφικής ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης

Δέσποινα Δούκα

Συντονισμός και επιμέλεια έκδοσης

Γεώργιος Μπίκος
Μαρία Ξέστερνου

Επιστημονική υπεύθυνη ψηφιακού εμπλουτισμού

Μαρία Ξέστερνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Ψηφιακός εμπλουτισμός-τεχνική ανάπτυξη

Μάριος-Ραφαήλ Στίνης, Επιστήμονας Πληροφορικής
Αλέξανδρος Γεωργιάδης, Επιστήμονας Πληροφορικής

Εικονογράφηση

Αικατερίνη Βλαντώνη, Εικαστικός, εικονογράφος, εκπαιδεύτρια

Σελιδοποίηση-γραφιστική επιμέλεια, σχεδιασμός εξωφύλλου

24 γράμματα **Κωνσταντίνος Βγενής**

Εικόνα εξωφύλλου: Helena Patsiamanis. Χωρίς τίτλο. Ακρυλικό σε καμβά, 14x13.5

Περιεχόμενα

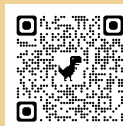
Ταυτότητα Συγγραφικού Σημειωματαρίου.....	5
Ευχαριστίες σε φορείς και πρόσωπα (ΨΜΑ)	5
1. Αυτοτελές Λογοτεχνικό Κείμενο: Φράντς Κάφκα, <i>Η μεταμόρφωση</i>	6
2. Αυτοτελές Λογοτεχνικό Κείμενο: Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, <i>Η Φόνισσα</i>	20
3. Αυτοτελές Λογοτεχνικό Κείμενο: Ρέα Γαλανάκη, <i>Ελένη ή ο Κανένας</i>	35
4. Αυτοτελές Λογοτεχνικό Κείμενο: Θανάσης Πέτρου, <i>1936: Ετοιμόρροπη δημοκρατία</i>	50
Παράρτημα Συγγραφικού Σημειωματαρίου (ΨΜΑ)	63

Ταυτότητα Συγγραφικού Σημειωματαρίου

Στο πλαίσιο του ισχύοντος Προγράμματος Σπουδών για τη Λογοτεχνία στο Γενικό Λύκειο, το παρόν Συγγραφικό Σημειωματάριο αποτελείται από τέσσερις διακριτές χρωματικά ενότητες, όπου μελετώνται, ενδεικτικά, τέσσερα πεζογραφήματα και συγκεκριμένα, δύο νουβέλες, ένα μυθιστόρημα και ένα γκράφικ νόβελ (*Η μεταμόρφωση* του Φρ. Κάφκα, *Η Φόνισσα* του Αλ. Παπαδιαμάντη, *Ελένη ή ο Κανένας* της Ρ. Γαλανάκη και *1936: Ετοιμόρροπη δημοκρατία* του Θ. Πέτρου). Στόχος είναι να αντιπροσωπευθούν κείμενα του δημιουργικού πεζού λόγου που καλύπτουν διαφορετικές ελληνικές και ξένες πραγματώσεις και διαφορετικές χρονικές περιόδους, λογοτεχνικά ρεύματα και προβληματισμούς για τη ζωή και την τέχνη. Παράλληλα, τα κείμενα «συνομιλούν» με τους τέσσερις θεματικούς άξονες της Λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου («Με τη λογική ή με το συναίσθημα;», «Τι πραγματικά αξίζει; (διλήμματα-προκλήσεις-αποφάσεις)», «Ποιος από τους δυο μας είναι ο άλλος;», «Λογοτεχνικά Κείμενα για τη Λογοτεχνία»). Κάθε ενότητα εκκινεί με μια κατατοπιστική εισαγωγή για το έργο, λέξεις-κλειδιά και στοχοθεσία. Προοργανωτές μελέτης διευκολύνουν τον/την εκπαιδευτικό και τον/τη μαθητή/μαθήτριά στην «πλοήγηση» στο κείμενο και στις συνοδευτικές δραστηριότητες, παρέχοντας ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο εργασίας: αναγνωστικό ημερολόγιο με κατανομή των κεφαλαίων σε ενότητες ανάγνωσης στο σπίτι και επιλεγμένες σελίδες για ανάγνωση στο σχολείο, διάκριση των συγγραφικών επιλογών σε θεματικούς άξονες, πίνακες συγκέντρωσης γνωρισμάτων των ηρώων/ηρωίδων, οδηγίες σύνθεσης διαγράμματος πλοκής, δομή του γκράφικ νόβελ κ.λπ.

Η ολοκληρωμένη προσέγγιση του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή η αρχική γνωριμία με αυτό, η ανάγνωσή του και οι ομαδικές δραστηριότητες που το αφορούν στο σύνολό του, καταλαμβάνει το χρονικό διάστημα των 18-20 διδακτικών ωρών (συνολικά 9-10 εβδομάδων διδασκαλίας) με ιδανική ρύθμιση την αξιοποίηση ενός συνεχούς δώρου για το μάθημα της Λογοτεχνίας. Η μελέτη του κειμένου κατανέμεται σε τρεις φάσεις: α) τη δώρη προαναγνωστική φάση με δραστηριότητες αφόρμησης, β) την κυρίως αναγνωστική φάση διάρκειας 12 ωρών, με ερωτήσεις-μικροδραστηριότητες που καλύπτουν τα κειμενικά τμήματα που αναγνώστηκαν στο σπίτι την προηγούμενη εβδομάδα και συζητώνται στο σχολείο την τρέχουσα (γι' αυτό και οι ερωτήσεις-μικροδραστηριότητες εκκινούν από τη 2η εβδομάδα), συν 2 ώρες συνολικής θεώρησης, γ) τη δώρη μετααναγνωστική φάση, όπου η αναγνωστική κοινότητα της τάξης εργάζεται πάνω σε άξονες διερεύνησης όπως είναι η ανάπτυξη των χαρακτήρων, ο χρόνος και το πλαίσιο της ιστορίας, οι τεχνικές που αξιοποιούνται από τον/τη συγγραφέα κ.ά. Η διδασκαλία του γκράφικ νόβελ διεξάγεται με κυρίως αναγνωστική φάση διάρκειας 10 ωρών. Δραστηριότητες Εργαστηρίων Γραφής προάγουν τη δημιουργική ικανότητα των μαθητών/μαθητριών. Έτσι ο/η εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να επιλέξει από ένα εκτενές σύνολο ερωτήσεων και δημιουργικών δραστηριοτήτων ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των μαθητών/μαθητριών του/της.

Στο Παράρτημα φιλοξενούνται γενικά πρότυπα διδασκαλίας του αυτοτελούς πεζογραφήματος με τη μορφή Ψηφιακών Μαθησιακών Αντικειμένων (ΨΜΑ), τα οποία προσφέρουν βασικές καθοδηγητικές/κατευθυντήριες αρχές που ο/η εκπαιδευτικός προσαρμόζει ανάλογα με το λογοτεχνικό έργο, τις ιδιαιτερότητες της τάξης, την έμφαση που στοχεύει να δώσει κ.λπ., όπως φαίνεται και από τις προσαρμογές εντός της μελέτης των τεσσάρων κειμένων του Συγγραφικού Σημειωματαρίου. Όσον αφορά στους λογοτεχνικούς όρους, πέρα από τα σύντομα ανά κείμενο γλωσσάρια, εκπαιδευτικοί και μαθητές/μαθήτριες μπορούν να συμβουλευονται τα εκτενή Γλωσσάρια που φιλοξενούνται ως ΨΜΑ στο Βιβλίο Μαθητή/Μαθήτριάς της Λογοτεχνίας Α΄ Λυκείου, στο πλαίσιο του «διαλόγου» του Βιβλίου Μαθητή/Μαθήτριάς με το Συγγραφικό Σημειωματάριο.

Ευχαριστίες
σε φορείς
και πρόσωπα

Maria Sibylla Merian (1647-1717). *Τα στάδια μεταμόρφωσης ενός νυχτοπετάλουδου πάνω σε μια δαμασκηιά* (Metamorphosis of a Small Emperor Moth on a Damson Plum, plate 13 of the Caterpillar Book 1679).
Πηγή: Getty Museum Collection

[...]

σου έδειχνα ένα πουλί
έλεγες – Είναι λουλούδι
σου έδειχνα ένα λουλούδι
Όχι, έλεγες – Είναι πουλί

κι οι άνθρωποι λένε πάντα ψέματα

[...]

ίσως να είχες δίκιο τότε

γι' αυτό μπόρεσες και έζησες
γι' αυτό μπόρεσα και έζησα

[...]

Μίλτος Σαχτούρης, «Ο Άγγλος ζωγράφος
και ποιητής Dante Gabriel Rossetti
γράφει με το χέρι μου ένα ποίημα»

ΑΥΤΟΤΕΛΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λίγα λόγια για το βιβλίο

Στη *Μεταμόρφωση* του Φραντς Κάφκα¹ θα έρθετε σε επαφή με ένα από τα πρωτοποριακά κείμενα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, που γράφτηκε το 1912, δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1915 και μέχρι σήμερα διαβάζεται και μελετάται διατηρώντας τον επίκαιρο χαρακτήρα του. Όπως επισημαίνει και ο Χουάν Χοσέ Μιγιάς στον πρόλογο της έκδοσης που κρατάτε στα χέρια σας, ο Τζέιμς Τζόυς με τον *Οδυσσέα* και ο Κάφκα με τη *Μεταμόρφωση* «βρίσκονται στα δύο άκρα ενός τόξου, στην καμπύλη του οποίου χωράει όλη η λογοτεχνία του εικοστού αιώνα».² Καταδεικνύεται, έτσι, η τεράστια επίδραση που άσκησαν τα δύο αυτά έργα στην εξέλιξη της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Ο πρωταγωνιστής της νουβέλας του Κάφκα, Γκρέγκορ Σάμσα, αναγκάζεται, εξαιτίας των χρεών της οικογένειάς του τα οποία καλείται να αποπληρώσει, να εργάζεται ως πλασιέ. In medias res, ένα πρωινό, όταν ξυπνάει μετά από έναν ταραγμένο ύπνο, διαπιστώνει πως έχει μεταμορφωθεί σ' ένα έντομο, σ' ένα τεράστιο σκαθάρι. Πρόκειται για μια αλληγορική ιστορία, όπου όνειρο και πραγματικότητα συγχωνεύονται για να διαγραφεί η «μεταμόρφωση» ενός ευαίσθητου ανθρώπου και να αναδειχθούν αλήθειες που αφορούν στις ανθρώπινες σχέσεις, εργασιακές, κοινωνικές και οικογενειακές. Όπως και σε άλλες ιστορίες του Κάφκα, έτσι και σ' αυτήν αποτυπώνεται η αγωνία ενός «διαφορετικού» και μοναχικού νέου σε μια πορεία αναζήτησης ταυτότητας, αγάπης και αποδοχής μέσα σ' ένα εχθρικό περιβάλλον αλλοτριωμένων ανθρώπων, που οδηγεί και τον ίδιο εν τέλει στην αλλοτρίωση και στον αφανισμό.

Λέξεις – κλειδιά

αλληγορία, αλλοτρίωση, απομόνωση, αφηγητής, γκροτέσκο, διαφορετικότητα, «καφκικό», μοναξιά, νουβέλα, όνειρο, παράδοξο, παράλογο, «σημαντικοί άλλοι», συναίσθημα, φανταστικό

¹ Οι παραπομπές σε σελίδες αναφέρονται στην έκδοση: Κάφκα, Φ. [1915] (©2023). *Η μεταμόρφωση*. Μ. Ζαχαριάδου, Μτφρ. - Χ.Χ. Μιγιάς, Πρόλογος - Ι. Ερνάντεθ, Επίλογος - Α. Σάντος, Εικονογράφηση - Α. Δημητρούκα, Μτφρ. Προλόγου και Επίλογου. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

² Κάφκα, 2023: 7.

Με την ολοκλήρωση της ανάγνωσης του λογοτεχνικού έργου και των δραστηριοτήτων στην τάξη:

- θα έχεις εξοικειωθεί με το παράλογο στη λογοτεχνία, καθώς και με τους όρους του γκροτέσκου και του καφκικού, μέσα από αλληγορικά κείμενα που δοκιμάζουν τη λογική και αποκαλύπτουν μεγάλες αλήθειες
- θα έχεις κατανοήσει τη θέση του «άλλου» συνειδητοποιώντας τις επιπτώσεις της μη αποδοχής του «διαφορετικού»
- θα έχεις εμβαθύνει στον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας οργανώνει τη σκέψη και τη δράση των χαρακτήρων του κειμένου
- θα αναγνωρίζεις τη χρήση του *προσωπείου* ως συγγραφικού τεχνάσματος
- θα αντιλαμβάνεσαι τη λειτουργία του συμβόλου στη λογοτεχνία
- θα διακρίνεις το είδος της νουβέλας από άλλα είδη στην πεζογραφία
- θα έχεις εξοικειωθεί με τις έννοιες του ευθέος και του πλάγιου λόγου καθώς και του εσωτερικού μονολόγου
- θα έχεις εμπλουτίσει τις γνώσεις σου για τη λογοτεχνία και θα έχεις κατανοήσει την επιρροή του έργου του Κάφκα στη διαμόρφωση του λογοτεχνικού όρου *μαγικός ρεαλισμός*

Γιατί επιλέξαμε το έργο *Η μεταμόρφωση* - Γενικές οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου

2 ώρες

Απόσπασμα από τη Μεταμόρφωση, audiobook

► Το αναγνωστικό ημερολόγιο

ανάγνωση	χρονο-προγραμματισμός	κεφάλαια	προτεινόμενες σελίδες για ανάγνωση στην τάξη	ημερομηνία
στο σχολείο	1η εβδομάδα	I	31-43 (Ξυπνώντας κάποιον πρωί... βοήθεια.) (audiobook από 14:40 έως 30:06)	
στο σπίτι		I, σ. 44-70 (Σ' αυτή τη σκέψη... επιτέλους σιωπή.) (audiobook ³ από 30:06 έως 58:43)		
στο σχολείο	2η εβδομάδα	I	44-70	
στο σπίτι		II, σ. 71-94 (Είχε πέσει ... αλλά ευλογία.) (audiobook από 58:43 έως 1:29:25)		
στο σχολείο	3η εβδομάδα	II	71-80, 82-83, 89-92	
στο σπίτι		II, σ. 94-107 (Δυστυχώς όμως, ... του γιου της.) (audiobook από 1:29:25 έως 1:44:15)		
στο σχολείο	4η εβδομάδα	II	99-107	
στο σπίτι		III, σ. 111-134 (Το σοβαρό τραύμα του Γκρέγκορ... αντήκησαν παράφωνα.) (audiobook από 1:44:15 έως 2:12:12)		
στο σχολείο	5η εβδομάδα	III	111-134	
στο σπίτι		III, σ. 134-152 («Αγαπημένοι μου γονείς»... το δροσερό κορμί της.) (audiobook από 2:12:12 έως 2:30:10)		
στο σχολείο	6η εβδομάδα	III	134-135, 140-146, 150-152	

³ Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ | FRANZ KAFKA ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ | Full Audiobook | Ηχητικό Βιβλίο, The Common Reader]. Διαβάζει η Ε. Μιχελάκη.

► Συλλογή στοιχείων σχετικά με τους ήρωες/τις ηρωίδες

Οι ήρωες/
ηρωίδες της
Μεταμόρφωσης

Παρατίθενται παραδείγματα πινάκων για τους ήρωες/τις ηρωίδες.

Γκρέγκορ Σάμσα	
γεγονότα που σημαδεύουν τον ήρωα	πώς βλέπει ο ήρωας τους άλλους
πώς βλέπουν οι άλλοι τον ήρωα	προβλήματα που αντιμετωπίζει ο ήρωας

Γκρέτε Σάμσα (αδελφή του Γκρέγκορ)	
γεγονότα που αλλάζουν τη ζωή και τη σχέση της ηρωίδας με την οικογένειά της	τι σκέφτεται, πώς αισθάνεται και τι πράττει η ηρωίδα για τον Γκρέγκορ
τι σκέφτεται και πώς αισθάνεται ο Γκρέγκορ για την ηρωίδα	ποια είναι η σχέση της ηρωίδας με τους γονείς της

Ο κύριος Σάμσα (πατέρας)	Η κυρία Σάμσα (μητέρα)
τι σκέφτεται, πώς αισθάνεται και τι πράττει ο κύριος Σάμσα για τον Γκρέγκορ	τι σκέφτεται, πώς αισθάνεται και τι πράττει η κυρία Σάμσα για τον Γκρέγκορ

Ο Επιστάτης	Η υπηρέτρια-μαγείρισσα, οι τρεις νοικάρηδες και η παραδουλεύτρα
τι σκέφτεται για την αργοπορία του Γκρέγκορ	πώς βλέπουν και πώς αντιμετωπίζουν την οικογένεια Σάμσα

► Διάγραμμα πλοκής της νουβέλας

Λόγω του ιδιαίτερου ύφους της *Μεταμόρφωσης*, καλό θα ήταν να αποτυπώσετε, με τη συνδρομή ενός έντυπου ή ψηφιακού εργαλείου δημιουργίας εννοιολογικού χάρτη, την εξέλιξη της πλοκής της νουβέλας. Με την ευκαιρία της δραστηριότητας αυτής η νουβέλα μπορεί να χωριστεί σε επεισόδια και σκηνές: Λαμβάνοντας υπόψη ότι ολόκληρη η ιστορία διαδραματίζεται στο εσωτερικό του σπιτιού μιας αστικής οικογένειας, θα μπορούσατε να διαχωρίσετε τους διαλόγους που ξεδιπλώνονται μεταξύ των χαρακτήρων σε διαφορετικούς χώρους του σπιτιού. Με τον τρόπο αυτόν θα προκύψουν οι σκηνές του έργου. Τα επεισόδια συσχετίζονται με τα γεγονότα που συμβαίνουν.

Καθώς εξελίσσεται η ανάγνωση, μην ξεχνάτε να σημειώνετε στο διάγραμμα της πλοκής τα γεγονότα που διαδραματίζονται σε κάθε κεφάλαιο της νουβέλας.

Συγγραφικές επιλογές

► Δραστηριότητες αφόρμησης

- 1. α)** Παρατηρήστε την εικόνα και τα ποιητικά αποσπάσματα της σ. 6. Ποιες σκέψεις κάνετε για το θέμα της μεταμόρφωσης;

β) Αναζητήστε στο διαδίκτυο, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, το μελοποιημένο ποίημα του Αργύρη Χιόνη «Το ωραίο καλοκαίρι» από τη συλλογή *Λεκτικά τοπία* (1983), Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, σ. 42-43.⁴ Ποιοι «μεταμορφώνονται» σε αυτό και γιατί; **Βλ. και ΨΜΑ.**
- 2. α)** Αφού επισκεφθείτε το λήμμα *Μεταμορφώσεις* στις [Ψηφίδες της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#), εξετάστε το μοτίβο της «μεταμόρφωσης» στην ελληνική μυθολογία και την κλασική γραμματεία. Πού αποσκοπεί η μεταμόρφωση σύμφωνα με αυτά που γράφονται;

β) Διαβάστε τον μύθο για τη [μεταμόρφωση της Αράχνης](#) και την αντίστοιχη μετάφραση από τις *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου (**βλ. ΨΜΑ**). Σχολιάστε την ιστορία της μεταμόρφωσης της Αράχνης από τη θεά Αθηνά.
- 3.** Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, το πεζό ποίημα της Κατερίνας Αγγελάκη-Ρουκ «Ο Τζίτζικας» και το «Αφιέρωμα στην Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ: Η αναπηρία, ο Καζαντζάκης, η Λυπιού και η ποίηση» (Alpha Ενημέρωση, 2023) και ακούστε το ποίημα με τη φωνή της ποιήτριας. Ο Τζίτζικας, λαμβάνοντας τη δυνατότητα να εκφράσει τα συναισθήματά του με λόγια, μιλά για τον εαυτό του. Έχοντας παρακολουθήσει το αφιέρωμα όπου η ποιήτρια μιλά για τη ζωή, την ποίηση και την αναπηρία της, σχολιάστε το κατά πόσο ο Τζίτζικας αποτελεί προσωπείο της ίδιας της ποιήτριας. **Βλ. και ΨΜΑ.**

Το ωραίο καλοκαίρι

Η μεταμόρφωση της Αράχνης

Ο Τζίτζικας

⁴ Κατσιμίχας Π. & Κατσιμίχας Χ. (Συνθέτες, Ερμηνευτές, Παραγωγοί). Χιόνης Α. (Στιχουργός) (1992). «Το ωραίο καλοκαίρι». *Η μοναξιά του σχοινοβάτη* [Δίσκος]. Ακτή.

Θεματικοί άξονες

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
χαρακτήρες και αλλαγές σε αυτούς	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Καταγράψτε τους χαρακτήρες που συναντάτε. ◆ Ποια η σχέση των χαρακτήρων μεταξύ τους; ◆ Σημειώστε τους παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην εξέλιξη των χαρακτήρων. ◆ Πώς εξελίσσεται η σχέση των χαρακτήρων μεταξύ τους μετά τη μεταμόρφωση του Γκρέγκορ; ◆ Ποιες αλλαγές στη συμπεριφορά των χαρακτήρων επιδρούν στην ψυχολογία του Γκρέγκορ και πώς; ◆ Πώς εξελίσσονται οι συναισθηματικοί δεσμοί μεταξύ των χαρακτήρων; 	
κοινωνικό πλαίσιο (εργασιακό περιβάλλον)	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Παρατηρήσεις σχετικά με το εργασιακό καθεστώς του Γκρέγκορ. ◆ Συναισθήματα του κεντρικού χαρακτήρα για το εργασιακό του καθεστώς. ◆ Οι απόψεις των μελών της οικογένειάς του για το εργασιακό του καθεστώς. 	
αφηγηματικές επιλογές	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Το είδος του αφηγητή. ◆ Τόπος/τόποι όπου εκτυλίσσονται τα γεγονότα. ◆ Αφηγηματικά σχόλια. ◆ Σημεία όπου αξιοποιείται ο ευθύς λόγος. ◆ Σημεία στα οποία εντοπίζονται λεπτομερείς περιγραφές. ◆ Στοιχεία αυτοαναφορικότητας. 	
ενδιαφέροντα ή περίεργα σημεία που πρέπει να συζητηθούν	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Σημεία της πλοκής που σας αφήνουν ερωτήματα. ◆ Σημεία που σας είναι αδιάφορα και κουραστικά. ◆ Σημεία που βρήκατε ενδιαφέροντα και σας αγγίζουν προσωπικά. 	
θέματα και σημεία του έργου που κρίνετε πως αξίζει να αναφερθούν και να συζητηθούν στην κοινότητα ανάγνωσης της τάξης	

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου

14 ώρες

► εργασία στην ολομέλεια 12 ώρες

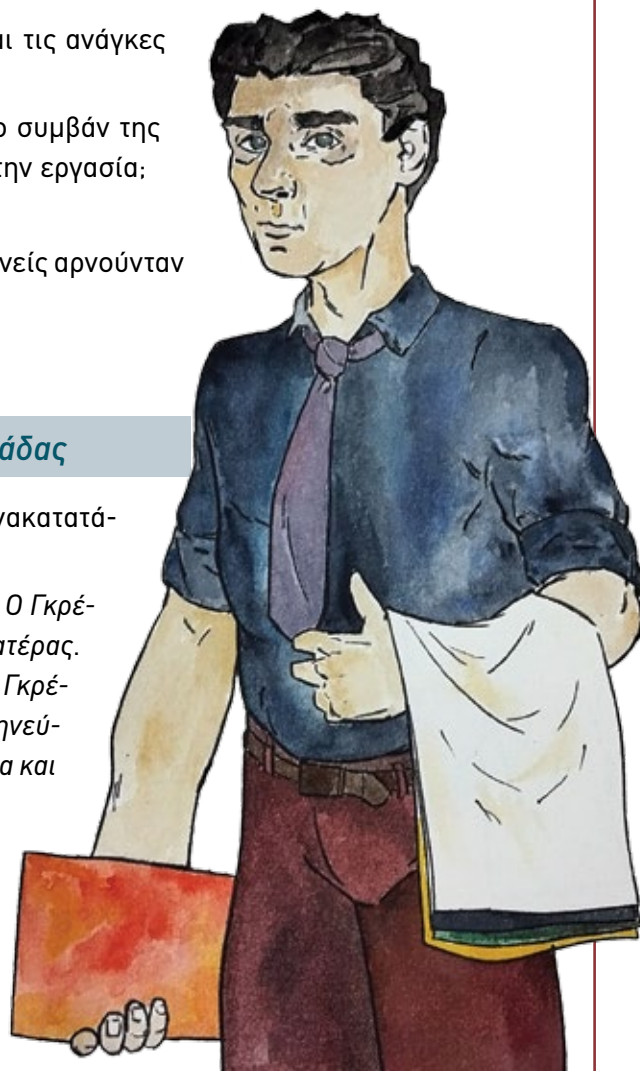
Ακολουθώντας τον ημερολογιακό προγραμματισμό για την οργάνωση της μελέτης του έργου, στη διάρκεια έξι (6) εβδομάδων, συναντιέστε στην τάξη για να συζητήσετε όσα διαβάζετε και να συναγνώσετε χωρία, κεφάλαια, επεισόδια και σκηνές που κρίνονται σημαντικά. Μπορείτε να ακούσετε μαζί με τον/την εκπαιδευτικό σας τη νουβέλα σε audiobook. Τα θέματα προς συζήτηση χωρίζονται, λοιπόν, ανά εβδομάδα και αφορούν στις ενότητες που αναγνώστηκαν στο σπίτι και στο σχολείο. Με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού και ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης σας έχετε τη δυνατότητα να επιλέξετε ορισμένες από τις ερωτήσεις-μικροδραστηριότητες που ακολουθούν και να τις καταλείψετε ανάλογα, ενώ κατά τη διάρκεια του διαλόγου θα διατυπώσετε προβληματισμούς ή/και ελεύθερες γνώμες και θα προσεγγίσετε ενδιαφέροντα σημεία και θέματα. Παράλληλα με τη διά ζώσης συνεργασία σας, χρήσιμο θα ήταν να υπάρχει ένας συνεργατικός ψηφιακός χώρος για την ανταλλαγή απόψεων, τις παρατηρήσεις και τα ερωτήματά σας.

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 2ης εβδομάδας

- ◆ Ποιος/ποιοι είναι ο/οι χώρος/χώροι όπου εκτυλίσσονται τα δραματικά γεγονότα;
- ◆ Ποια πρόσωπα βλέπουμε να εμφανίζονται και να πρωταγωνιστούν;
- ◆ Πιστεύετε ότι τα πρόσωπα θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της πλοκής;
- ◆ Ποια πρόσωπα πιστεύετε ότι θα ασκήσουν τον πιο επιδραστικό ρόλο;
- ◆ Για ποιες σχέσεις του Γκρέγκορ Σάμσα λαμβάνουμε πληροφορίες στο κεφάλαιο Ι (π.χ. οικογενειακές, εργασιακές κ.ά.)
- ◆ Σημειώστε στοιχεία που μπορούν να αξιοποιηθούν στη σκιαγράφηση των χαρακτήρων.
- ◆ Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά του Επιστάτη;
- ◆ Πιστεύετε πως πράττει σωστά ο Γκρέγκορ που παραμένει κλειδωμένος στο δωμάτιό του;
- ◆ Ποιες φαντάζεστε πως θα ήταν οι αντιδράσεις των προσώπων που βρίσκονταν έξω από το δωμάτιο του Γκρέγκορ, αν ο Γκρέγκορ τους άφηνε να εισέλθουν σε αυτό;
- ◆ Με βάση τα λεγόμενά της στις σ. 54-55, αξιολογήστε την αντίδραση της μητέρας του Γκρέγκορ αλλά και την αντίδραση και τα συναισθήματα του ίδιου του Γκρέγκορ.
- ◆ Τι πιστεύετε ότι αποζητούσε ο Γκρέγκορ από τα μέλη της οικογένειάς του;
- ◆ Πώς αξιολογείτε γενικά τη στάση και συμπεριφορά του πατέρα και της μητέρας; Έχουν δίκιο να αντιδρούν έτσι;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 3ης εβδομάδας

- ◆ Πώς κρίνετε τη στάση και τη συμπεριφορά της αδελφής του Γκρέγκορ, της Γκρέτε;
- ◆ Ποια μέλη της οικογένειάς του φαίνεται να συμπαθεί περισσότερο ο Γκρέγκορ και γιατί;
- ◆ Η συμπεριφορά των μελών της οικογένειας ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του Γκρέγκορ;
- ◆ Τα μέλη της οικογένειας του Γκρέγκορ συναισθάνονται τις ανάγκες του; Απαντήστε με αναφορές στο κείμενο.
- ◆ Ποια η οικονομική κατάσταση της οικογένειας μετά το συμβάν της μεταμόρφωσης και της απόσυρσης του Γκρέγκορ από την εργασία;
- ◆ Ποια όνειρα έτρεφε ο Γκρέγκορ για την αδελφή του;
- ◆ Για ποιον λόγο ή για ποιους λόγους πιστεύετε πως οι γονείς αρνούνταν τις μουσικές σπουδές για την Γκρέτε;
- ◆ Συμβολίζει κάτι η αγάπη του Γκρέγκορ για τη μουσική;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 4ης εβδομάδας

- ◆ Περιγράψτε τα συναισθήματα του Γκρέγκορ από τις ανακατατάξεις στο δωμάτιό του και δικαιολογήστε τα.
- ◆ «*Η μητέρα λιποθύμησε, τώρα όμως είναι πολύ καλύτερα. Ο Γκρέγκορ το 'σκασε από το δωμάτιο". "Το περίμενα" είπε ο πατέρας. "Σας τα 'λεγα εγώ, αλλά εσείς οι γυναίκες δεν ακούτε". Ο Γκρέγκορ καταλάβαινε πολύ καλά πως ο πατέρας είχε παρερμηνεύσει εντελώς όσα του διηγήθηκε η αδερφή του με λίγα λόγια και πως είχε θεωρήσει τον Γκρέγκορ υπεύθυνο για κάποια φρικτά βίαιη πράξη.*» (σ. 101-102). Ποιες απόψεις του πατέρα για τον Γκρέγκορ μπορείτε να συγκεντρώσετε από όσα διαβάσατε;
- ◆ Τι αισθάνεται ο Γκρέγκορ μετά το επεισόδιο της λιποθυμίας της μητέρας;
- ◆ Παρακολουθήστε και περιγράψτε την κλιμάκωση των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς του πατέρα απέναντι στον Γκρέγκορ.
- ◆ Ποιες οι επιπτώσεις της στάσης του πατέρα στην ψυχολογία του Γκρέγκορ;
- ◆ Ποια η αντίδραση της μητέρας στην προσπάθεια του πατέρα να βλάψει τον Γκρέγκορ;
- ◆ Πώς κρίνετε και σχολιάζετε συνολικά τη σχέση πατέρα-γιου;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 5ης εβδομάδας

- ◆ Ποιοι χαρακτήρες εμφανίζονται στο απόσπασμα;
- ◆ Ποια αδιέξοδα βιώνει η οικογένεια Σάμσα;
- ◆ Ποια η οικονομική κατάσταση της οικογένειας;

- ◆ Χαρακτηρίστε τους νοικάρηδες με βάση τη συμπεριφορά τους.
- ◆ Πώς αντιμετωπίζει ο Γκρέγκορ τους νοικάρηδες;
- ◆ Ποιες οι αντιδράσεις των νοικάρηδων στη θέα του Γκρέγκορ; Πώς τις αξιολογείτε;
- ◆ Δικαιολογείται η στάση των νοικάρηδων να μην πληρώσουν το ενοίκιό τους και να ζητήσουν και αποζημίωση για την έκθεσή τους στη θέα του τεράστιου εντόμου;
- ◆ Να δικαιολογήσετε την ομοιομορφία στη συμπεριφορά των τριών νοικάρηδων. Τι μπορεί να συμβολίζουν;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 6ης εβδομάδας

- ◆ «"Αγαπημένοι μου γονείς" είπε η αδερφή του χτυπώντας, εν είδει προλόγου, το χέρι της στο τραπέζι "αυτή η κατάσταση δεν πάει άλλο. Κι αν ίσως εσείς δεν το συνειδητοποιείτε, εγώ όμως το έχω καταλάβει. Ούτε καν το όνομα του αδερφού μου δε θέλω να προφέρω μπροστά σ' αυτό το θηρίο, οπότε σας λέω απλώς το εξής: πρέπει να προσπαθήσουμε να το ξεφορτωθούμε."» (σ. 134). Πώς κρίνετε την αμετάκλητη συμπεριφορά της αδελφής του Γκρέγκορ να μην αποδεχτεί τον Γκρέγκορ και να θέλει να τον εξαφανίσει;
- ◆ «Ελάτε να δείτε, ετούτος ψόφησε. Είναι εκεί μέσα, έχει ψοφήσει για τα καλά, σας λέω!» (σ. 141). Περιγράψτε την οπτική της παραδουλεύτρας. Πώς αντιμετωπίζει τον Γκρέγκορ και τι αισθάνεται γι' αυτόν;

- ◆ Πώς αντιδρούν οι γονείς του Γκρέγκορ στην είδηση του θανάτου του;
  - ◆ Πώς αντιδρά η αδελφή του;
  - ◆ Παρατηρείτε κάποια αλλαγή στη στάση της; Πού πιστεύετε ότι οφείλεται;
  - ◆ Πώς αισθάνονται τα μέλη της οικογένειας μετά τον θάνατο του Γκρέγκορ;
    - ◆ Πιστεύετε πως η οικογένεια εξάντλησε τις προσπάθειές της για την αποδοχή και «θεραπεία» του Γκρέγκορ;
      - ◆ Η μητέρα εμφανίζεται διχασμένη ανάμεσα στην αγάπη για την Γκρέτε και τον Γκρέγκορ. Να σχολιάσετε και να χαρακτηρίσετε τη στάση της με αναφορές στο κείμενο.
      - ◆ Πιστεύετε πως επέρχεται στο τέλος του έργου, με τον θάνατο του Γκρέγκορ, ένα είδος κάθαρσης για τα μέλη της οικογένειας Σάμσα; Διαβάστε τον επίλογο της έκδοσης του βιβλίου.

ΟΜΑΔΑ 1

Γκρέγκορ: εργασιακές σχέσεις και συνθήκες

1. Με τη βοήθεια των σημειώσεων και των σχολίων από προηγούμενες δραστηριότητες, επιχειρήστε να περιγράψετε τις σχέσεις υπαλλήλου-εργοδότη, οι οποίες είτε υπονοούνται, είτε δηλώνονται ρητά.
2. Να χαρακτηρίσετε τον Επιστάτη (βλ. σ. 49-52) και τον Γκρέγκορ με βάση τα λόγια τους, τις σκέψεις τους, τα υπαινικτικά σχόλια που μπορεί να υπάρχουν ή τη διατύπωση υποθέσεων και από τις δύο πλευρές και τα συναισθήματά τους. Καταγράψτε, τέλος, τα σημεία σύγκρουσης των δύο χαρακτήρων.
3. Υπάρχουν μέσα στη νουβέλα πρόσωπα που ο Κάφκα επιλέγει να μην τους δώσει όνομα. Ένα από αυτά είναι και ο Επιστάτης. Πού οφείλεται, κατά την άποψή σας, αυτή η επιλογή;
4. Αφού συγκεντρώσετε τα σημεία εκείνα στα οποία αποκαλύπτονται στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια οι εργασιακές σχέσεις μέσα στις οποίες ζει ο Γκρέγκορ Σάμσα, μπορείτε να οπτικοποιήσετε τον διάλογο μεταξύ Γκρέγκορ και Επιστάτη αξιοποιώντας ένα λογισμικό δημιουργίας κόμικς ή, απλώς, τους μαρκαδόρους σας. Επιλέξτε εσείς τις μορφές και, αν θέλετε, τροποποιήστε την κατάληξη του επεισοδίου.

ΟΜΑΔΑ 2

Γκρέγκορ: οι σχέσεις με τα μέλη της οικογένειάς του

1. Συμβουλευτείτε τις σημειώσεις σας για τον χαρακτήρα και τα συναισθήματα της αδελφής του Γκρέγκορ, της Γκρέτε, όπως και για τα συναισθήματα του Γκρέγκορ για την αδελφή του. Λάβετε υπόψη ότι η Γκρέτε είναι η μόνη που φροντίζει τον Γκρέγκορ· του πηγαίνει φαγητό και καθαρίζει το δωμάτιό του. Προσπαθήστε να αιτιολογήσετε τη μεταστροφή στη συμπεριφορά της Γκρέτε.
2. Πιστεύετε πως ο ρόλος της μητέρας είναι σημαντικός για την εξέλιξη της πλοκής; Σε ποια σημεία του κειμένου διαγράφονται τα συναισθήματα του Γκρέγκορ για τη μητέρα του και ποιες οι προσδοκίες που έχει από εκείνη;

3. Συλλέξτε τις αντιδράσεις, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά του πατέρα και, παράλληλα, διαβάστε το σχόλιο της Κατερίνας Σχινά για το «Γράμμα στον πατέρα» του Κάφκα. Διαβάστε, επίσης, τα Κριτικά Κείμενα για τον Κάφκα (βλ. ΨΜΑ). Πώς θα χαρακτηρίζατε τον πατέρα και ποια προκύπτουν ότι είναι τα συναισθήματά του για τον Γκρέγκορ;

Κριτικά Κείμενα
για τον Κάφκα

«Μια ακόμη μεγαλύτερη πηγή άγχους για τον Κάφκα ήταν ο αυταρχικός, κυριαρχικός, εύρωστος, επιτυχημένος πατέρας του, που δεν έπαψε ποτέ να περιφρονεί τον Φραντς και να τον τυραννάει. Η παιδική και η νεανική του ηλικία σκιάστηκαν από τη σύγκρουση με τον πατέρα, τον οποίο σεβόταν και θαύμαζε και υποσυνείδητα μισούσε. Η σημαντικότερη προσπάθειά του να αυτοβιογραφηθεί, το "Γράμμα στον πατέρα", γραμμένο το 1919, αντανάκλα την απελπιστική ένταση αυτής της αντιπαράθεσης. "Ολόκληρο το έργο μου πηγάζει απ' αυτήν την σύγκρουση και από τους έμμονους συλλογισμούς μου για τη μυστηριώδη επιείκεια και τις απεριόριστες αξιώσεις της πατρικής εξουσίας" είχε δηλώσει κάποτε ο συγγραφέας. Η απόλυτη απουσία επικοινωνίας στη σχέση μεταξύ Θεού-Πατέρα και ανθρώπου, που αναδύεται από το έργο του, κατάγεται από τη δύσκολη σχέση με τον γεννήτορά του.» (Βλ. Κατερίνα Σχινά, «Πρόλογος» της έκδοσης: Κάφκα, Φ. (2023). *Η μεταμόρφωση*. (Μ. Ζαχαριάδη, Μτφρ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, σ. 9.)

ΟΜΑΔΑ 3

το σπίτι της οικογένειας Σάμσα

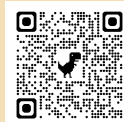
1. Γιατί θεωρείτε ότι ο Κάφκα τοποθετεί την ιστορία του μέσα σε ένα περικλειστο σκηνικό, στο εσωτερικό ενός αστικού σπιτιού;
2. Με αφετηρία τις λεπτομερείς περιγραφές του σπιτιού της οικογένειας Σάμσα, αναζητήστε στο διαδίκτυο, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, φωτογραφίες από την οικία της οικογένειας Κάφκα στην Πράγα. Επισκεφτείτε την επίσημη ιστοσελίδα του [Μουσείου «Franz Kafka»](#). Παρατηρείτε κοινά σημεία ανάμεσα στις δύο οικίες; Περιγράψτε τις ομοιότητες.
3. Συλλέξτε τις λεπτομέρειες που συγκροτούν την εικόνα του σπιτιού. Στη συνέχεια περιγράψτε με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια το εσωτερικό του σπιτιού της οικογένειας Σάμσα.

Κάφκα:
Λογοτεχνικοί
Όροι

4. Ποια τα συναισθήματα που αποπνέει ένα τέτοιο σπίτι; Πώς σχετίζεται με τον όρο *καφκικό*; (βλ. και ΨΜΑ). Παρακολουθώντας τη χρονογραμμή με τα σημαντικότερα γεγονότα της ζωής του Κάφκα, καταγράψτε, αν παρατηρείτε, κοινά σημεία που αντανάκλουν τον εσωτερικό κόσμο του συγγραφέα.

1. Ο συγγραφέας δεν μιλά σε πρώτο πρόσωπο, αναφέρεται όμως στον εαυτό του. Μελετήστε το χρονολόγιο των σημαντικότερων γεγονότων στη ζωή του Κάφκα (βλ. ΨΜΑ Η Ζωή του Κάφκα) και το σημείωμα του μεταφραστή Δημ. Στ. Δήμου από τη *Μεταμόρφωση* των εκδόσεων Ροές (βλ. ΨΜΑ Κριτικά Κείμενα για τον Κάφκα, σ. 16). Συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα εντοπίζοντας τις αναλογίες ανάμεσα στη ζωή του Κάφκα και του Γκρέγκορ Σάμσα.

Η Ζωή
του Κάφκα

Γκρέγκορ Σάμσα	Φραντς Κάφκα

2. Στο κείμενο, όπου επικρατεί η τριτοπρόσωπη αφήγηση, σημειώνονται αρκετές παρεμβάσεις του αφηγητή. Να καταγράψετε όσες από αυτές αναφέρονται στην κατάσταση και τα συναισθήματα του Γκρέγκορ. Πόσο σημαντικές είναι αυτές για την πληροφόρηση του/της αναγνώστη/αναγνώστριας;
3. Επιλέξτε ένα απόσπασμα της νουβέλας και μεταγράψτε το σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση από την οπτική του Γκρέγκορ. Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί ο συγγραφέας δεν επέλεξε το πρώτο πρόσωπο, δεδομένου μάλιστα ότι ήθελε να παρουσιάσει μια κατεξοχήν προσωπική εμπειρία;

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου

2 ώρες

ανακοίνωση των συμπερασμάτων των ομάδων στην ολομέλεια και κατευθυνόμενος διάλογος

1. Ποιες εντυπώσεις σας άφησε το κείμενο που διαβάσατε;
2. Σας άρεσε το εξώφυλλο και η εικονογράφηση του βιβλίου από τον Αντόνιο Σάντος; Σχεδιάστε ένα δικό σας εξώφυλλο ή αφίσα κινηματογραφικής ταινίας για τη *Μεταμόρφωση* του Κάφκα.
3. Δώστε έναν τίτλο σε κάθε ένα από τα τρία κεφάλαια.
4. Μελετήστε το παράθεμα με τον όρο *μαγικός ρεαλισμός* που βρίσκεται στο ΨΜΑ Κάφκα: *Λογοτεχνικοί Όροι*, σ. 16. Στη συνέχεια, να εντοπίσετε τα στοιχεία του μαγικού ρεαλισμού που απαντώνται στη νουβέλα του Κάφκα.
5. Μελετήστε το παράθεμα για το γκροτέσκο στη λογοτεχνία (βλ. ΨΜΑ Κάφκα: *Λογοτεχνικοί Όροι*, σ. 16). Στη συνέχεια, να καταγράψετε ποια στοιχεία του απαντώνται στη νουβέλα του Κάφκα.

Παζλ
με ήρωες
του Κάφκα

Εργαστήρια Γραφής

Κατά τη συγγραφή εκτενέστερων προσωπικών κειμένων ακολουθήστε τα εξής βήματα:

- 1) **οργάνωση** πριν το γράψιμο
- 2) **σχέδιο**
- 3) **αναθεώρηση** της πρώτης γραφής
- 4) **δεύτερη γραφή**
- 5) **γενική επιμέλεια** του κειμένου
- 6) **παρουσίαση** του κειμένου στην ολομέλεια της τάξης ή στον/στην εκπαιδευτικό.

Στη συνέχεια θα πάρετε **ανατροφοδότηση** από τον/την εκπαιδευτικό.

1. Επιλέξτε ένα επεισόδιο που θα θέλατε να δραματοποιηθεί. Οριοθετήστε το επεισόδιο που σας ενδιαφέρει και εντοπίστε σε αυτό την κεντρική ιδέα. Αποφασίστε ποιοι συμμαθητές/ποιες συμμαθήτριές σας θα ενσαρκώσουν τους χαρακτήρες. Μετατρέψτε το κείμενο σε μια σκηνή, αξιοποιώντας τα αφηγηματικά σχόλια ή τον ευθύ λόγο για να δημιουργήσετε διαλόγους. Μετατρέψτε τον πλάγιο λόγο σε ευθύ όπου υπάρχει. Εντοπίστε σκηνικές οδηγίες και δημιουργήστε νέες από τα αφηγηματικά και περιγραφικά μέρη του κειμένου.

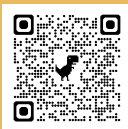
2. Το μοτίβο της «μεταμόρφωσης» είναι σύνηθες στην αρχαία ελληνική μυθολογία. Η Δήμητρα Μήττα στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#) γράφει σχετικά. Στην περίπτωση του Γκρέγκορ Σάμσα η «μεταμόρφωση» βοηθάει τον ήρωα να ξεφύγει από κάτι; Και αν ναι, από τι; Αφηγηθείτε μια δική σας σύντομη ιστορία, όπου ο πρωταγωνιστής «μεταμορφώνεται» για να εκφράσει τη δυσαρέσκειά του και να αποφύγει την αμηχανία μπροστά σε μια αδιέξοδη κατάσταση. **Βλ. και ΨΜΑ.**

3. Αναζητήστε στην επίσημη ιστοσελίδα της Εθνικής Πινακοθήκης το έργο του Νικόλαου Γύζη *Η Αράχνη* (1884). Εντοπίζετε ομοιότητες ή/και διαφορές ανάμεσα στη «μεταμόρφωση» του Γκρέγκορ Σάμσα και στη μεταμόρφωση της Αράχνης; Γράψτε ένα σύντομο διήγημα με πρωταγωνίστρια την Αράχνη. Αποφασίστε σε ποιο πρόσωπο θα είναι γραμμένο το κείμενο, δηλαδή από ποια οπτική γωνία θα βλέπει ο/η αναγνώστης/αναγνώστρια τα γεγονότα. Η Αράχνη θα έχει ιδιαίτερο συμβολισμό; **Βλ. και ΨΜΑ.**

4. Αναζητήστε στο διαδίκτυο, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, την ταινία επιστημονικής φαντασίας μικρού μήκους *The Space Between Us*.⁵ Συγκρίνετε την ταινία με τη νουβέλα εστιάζοντας στις αποφάσεις της πρωταγωνίστριας και στη συμπεριφορά της αδελφής του Γκρέγκορ, της Γκρέτε, και των υπόλοιπων μελών της οικογένειάς του.

5. Ποια συναισθήματα σας προκαλεί το τέλος της νουβέλας; Δώστε ένα διαφορετικό τέλος.

6. Η *μεταμόρφωση* αποτελεί ένα πρωτοποριακό για την παγκόσμια λογοτεχνία έργο, από αυτά που θεωρείται ότι πρέπει να διαβαστούν. Λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες κυκλοφορίας του (**βλ. και ΨΜΑ Η ζωή του Κάφκα**, σ. 17), προσπαθήστε να πείσετε τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σας να διαβάσουν το έργο και γράψτε τη δική σας βιβλιοκριτική αξιοποιώντας τον Πρόλογο και τον Επίλογο της έκδοσης. Η δομή του συγκεκριμένου κειμενικού είδους είναι καλό να συζητηθεί στην ολομέλεια της τάξης. Από ποια μέρη συναπαρτίζεται η βιβλιοκριτική και ποιος είναι ο επικοινωνιακός της στόχος; Χρησιμοποιήστε το βιογραφικό σημείωμα του Κάφκα ώστε να μπορέσετε να εντάξετε τη *Μεταμόρφωση* στο σύνολο της λογοτεχνικής δημιουργίας του συγγραφέα. Οργανώστε τα μέρη της βιβλιοκριτικής (ένταξη στο συνολικό έργο του συγγραφέα, πλεονεκτήματα και αδυναμίες της νουβέλας), γράψτε μια πρώτη μορφή του κειμένου και στη συνέχεια βρείτε και διορθώστε τυχόν αδυναμίες του. Γράψτε την τελική μορφή της βιβλιοκριτικής σας και καταθέστε την στον/στην εκπαιδευτικό ή αναρτήστε την στην ψηφιακή τάξη.

Τα λόγια του Γκρέγκορ

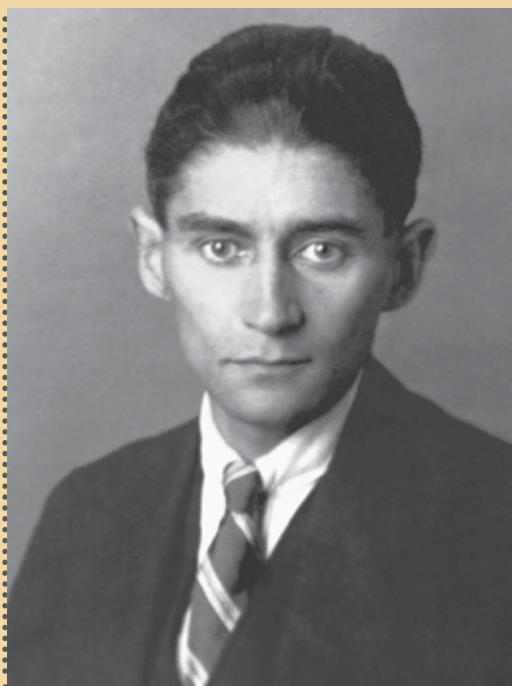
Η Αράχνη

⁵ Nollkaemper, M. S. (Σκηνοθέτης, Σεναριογράφος) (2015). *The Space between Us*. M. Lolkema & I.van Moort (Παραγωγή). Netherlands Film Academy.

7. Να στήσετε έναν κριτικό διάλογο γύρω από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας «διαφορετικός» άνθρωπος ή γύρω από τις εργασιακές σχέσεις, και να τον ηχογραφήσετε αξιοποιώντας όποια ηλεκτρονική πλατφόρμα επιθυμείτε, για να δημιουργήσετε ένα διαθέσιμο διαδικτυακό ψηφιακό αρχείο ήχου (podcast) για το κανάλι του σχολείου σας.
8. Σε ποιον βαθμό «συνομιλεί» το ποίημα του Μίλτου Σαχτούρη (στίχοι του ποιήματος δίνονται ως μότο στην αρχή του διδακτικού σεναρίου) με τη νουβέλα του Κάφκα: Εναλλακτικά: Μελετώντας τα παραθέματα για το γκροτέσκο, το σύμβολο και τον συμβολισμό, να συζητήσετε σε ποιον βαθμό «συνομιλούν» η νουβέλα του Κάφκα και το μικρό διήγημα του Ε.Χ. Γονατά [1963] (1984), «Από τα βάθη της λίμνης», *Το βάραθρο*. (Mirabilia). Αθήνα: Στιγμή, σ. 36-37. **Βλ. και ΨΜΑ.**
9. «Ήταν χαρούμενες εποχές εκείνες... επισήμως τα Χριστούγεννα» (σ. 83). Να μετατρέψετε το παραπάνω απόσπασμα σε εσωτερικό μονόλογο του Γκρέγκορ.
10. Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, τη μικρού μήκους ταινία της Μυρσίνης Αριστείδου *Semele*.⁶ Οι «σημαντικοί άλλοι» παίζουν καθοριστικό ρόλο στη ζωή ενός παιδιού. Να καταγράψετε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στον πατέρα της Σεμέλης και τον πατέρα του Γκρέγκορ. Τι κερδίζει έστω προσωρινά η Σεμέλη και τι δεν καταφέρνει ποτέ να κερδίσει ο Γκρέγκορ;
11. Στη νουβέλα αξιοποιούνται σύμβολα μέσω των οποίων ο Κάφκα επιχειρεί να προβληματίσει τον/την αναγνώστη/αναγνώστρια. Ενδεικτικά αναφέρονται ο πατέρας και το βιολί. Συζητήστε σχετικά με τη σημασία τους.

Από τα βάθη
της λίμνης

[Franz Kafka](#).

Πηγή: Wikimedia Commons

Δημιούργημα τεχνητής νοημοσύνης «*imagine*»

⁶ Aristidou, M. (Σκηνοθέτιδα, Σεναριογράφος) (2015). *Semele*. R.M. Green & M. Aristidou (Παραγωγή).

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1851-1911) το 1908. Κάτω δεξιά, η υπογραφή του.
Πηγή: Wikimedia Commons

Σαν να 'χαν ποτέ τελειωμό
τα πάδια κ' οι καημοί του κόσμου.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης,
«Το Μυρολόγι της φώκιας»

Το επ' εμοί, ενόσω ζω και αναπνέω και σωφρονώ, δεν θα παύσω πάντοτε [...] να υμνώ μετά λατρείας τον Χριστόν μου, να περιγράφω μετ' έρωτος την φύσιν και να ζωγραφώ μετά στοργής τα γνήσια ελληνικά ήδη.

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Λαμπριάτικος Ψάλτης»

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης Η Φόνισσα

αυτοτελές λογοτεχνικό κείμενο

Λίγα λόγια για το βιβλίο

Η γνωριμία με το «ενδιάμεσο» είδος της νουβέλας και η «συνάντηση» με τη Φόνισσα,¹ ένα από τα σημαντικότερα έργα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας γενικότερα, αποτελούν κύρια ζητούμενα της ενασχόλησής σας με το συγκεκριμένο κείμενο. Δημοσιευμένη στο περιοδικό *Παναθήναια* το 1903, η *Φόνισσα* εκπροσωπεί υποδειγματικά τον νατουραλισμό και την ηθογραφία της γενιάς του 1880. Η βαθιά γνώση της ανθρωπίνης ψυχολογίας, και μάλιστα της διαταραγμένης ψυχολογίας της Χαδούλας ή Φραγκογιαννούς, συναντιέται με την υποδειγματική διείσδυση στις κοινωνικές παθογένειες, στη θέση της γυναίκας και στους ρόλους των δύο φύλων στο «κλειστό» περιβάλλον της Σκιάθου κατά το β' μισό του 19ου αιώνα. Η Φραγκογιαννού, θύτης και θύμα, γιάτρισσα και φόνισσα με «ψηλωμένο» τον νου, αποτελεί οριακό επίτευγμα της νεοελληνικής λογοτεχνίας και μια αλησμόνητη λογοτεχνική φυσιογνωμία. Οι αφηγηματικές τεχνικές του Παπαδιαμάντη συνδυαστικά με τον κόσμο των παροιμιών, των ονείρων, των εθίμων και της λαϊκής πίστης, καθώς και με τις καταβολές από την αρχαία ελληνική μυθολογία και την εκκλησιαστική εκφραστική, συνθέτουν μια αφήγηση κινηματογραφική με απaráμιλλο σασπένς και με όχημα τη μοναδική παπαδιαμαντική γλώσσα. Μια σημαντική αναγνωστική εμπειρία σάς περιμένει, μέσω της οποίας θα εμβαθύνετε στα προβλήματα της κοινωνίας μιας άλλης εποχής συγκριτικά με τη δική μας και θα εξοικειωθείτε με τη λογοτεχνική συγγραφή. Αντλώντας πληροφορίες για το χωροχρονικό πλαίσιο του έργου, θα παρακολουθήσετε την ηρωίδα και την πορεία της σε έναν δρόμο χωρίς επιστροφή καθώς και το «παιχνίδι» του συγγραφέα με τους/τις ήρωες/ηρωίδες και τον/την αναγνώστη/αναγνώστρια. Παράλληλα, θα εκφραστείτε δημιουργικά σε προφορικό, γραπτό και πολυτροπικό λόγο στο πλαίσιο της τάξης σας ως κοινότητα αναγνωστών και αναγνωστριών.

¹ Οι παραπομπές σε σελίδες αναφέρονται στην έκδοση: Παπαδιαμάντης, Α. [1903] (1984). «Η Φόνισσα». Άπαντα. Τόμ. 3ος. Κριτική έκδοση Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος. Αθήνα: Δόμος, σ. 417-520.

Λέξεις – κλειδιά

αφηγηματικές τεχνικές, αφηγητής, έγκλημα, ειρωνεία, έμφυλος λόγος, εστίαση, ηθογραφία, κοινωνικό αφήγημα, λύτρωση, μυθολογία, νατουραλισμός, νουβέλα, όνειρο, παραμύθι, παροιμία, τιμωρία, χωροχρόνος της αφήγησης, ψυχογράφημα

Με την ολοκλήρωση της ανάγνωσης του λογοτεχνικού έργου και των δραστηριοτήτων στην τάξη:

- θα έχεις «αποκρυπτογραφήσει» τρόπους με τους οποίους έπλασε ο Παπαδιαμάντης έναν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα λογοτεχνικό χαρακτήρα (τη «φόνισσα» Φραγκογιαννού), αποδίδοντας τον ψυχισμό, την πορεία και τη σχέση του με την εποχή του
- θα έχεις προβληματιστεί για σημαντικά κοινωνικά θέματα όπως οι ρόλοι και οι σχέσεις των φύλων, ο θεσμός της προίκας, η ενδοοικογενειακή βία
- θα έχεις γνωρίσει μια άλλη εποχή, την Ελλάδα του τέλους του 19ου αιώνα, και μια άλλη κοινωνία, τη λαϊκή κοινωνία της Σκιάθου, και θα τις έχεις συγκρίνει με τις σύγχρονες
- θα έχεις τη δυνατότητα να αναγνωρίζεις τα χαρακτηριστικά της νουβέλας
- θα έχεις εξοικειωθεί με τον νατουραλισμό και την ηθογραφία
- θα έχεις εμβαθύνει στον καθοριστικό ρόλο της ειρωνείας και σε άλλες αφηγηματικές τεχνικές
- θα έχεις προβληματιστεί σχετικά με τα θέματα του κακού, των ανθρωπίνων ορίων και του ρόλου των κοινωνικών αντιλήψεων στον ψυχισμό και στις επιλογές των προσώπων
- θα έχεις έρθει σε επαφή με τη μοναδική παπαδιαμαντική γλώσσα

Γιατί επιλέξαμε το έργο *Η Φόνισσα* - Γενικές οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό

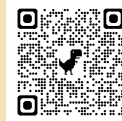

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου

2 ώρες

▲ Το αναγνωστικό ημερολόγιο

ανάγνωση	χρονο-προγραμματισμός	κεφάλαια	προτεινόμενες σελίδες για ανάγνωση στην τάξη	ημερομηνία
στο σχολείο	1η εβδομάδα	A´	417-423	
στο σπίτι		B´, Γ´, Δ´		
στο σχολείο	2η εβδομάδα		427-434 (από «Όλ' αυτά τα ενθυμείτο.» έως «στο Μουσείον»)	
στο σπίτι		E´, ΣΤ´, Ζ´, Η´, Θ´		
στο σχολείο	3η εβδομάδα		444-448, 453-456, 460-468	
στο σπίτι		I´, ΙΑ´		
στο σχολείο	4η εβδομάδα		469-472, 472-475 (από «Ελαφρός ή βαρύς, ο ύπνος της» έως «την εντολήν»)	
στο σπίτι		ΙΒ´, ΙΓ´, ΙΔ´		
στο σχολείο	5η εβδομάδα		487-489 (από «Εβάδισεν επί μίαν ώραν ακόμη» έως «ποτέ να είδεν όνειρον»), 493-501 (από «Έκλεισε τα όμματα» έως το τέλος του κεφ. ΙΔ´)	
στο σπίτι		ΙΕ´, ΙΣΤ´, ΙΖ´, ΙΗ´		
στο σχολείο	6η εβδομάδα		504-510 (από «Την εσπέραν η Φραγκογιαννού ευρίσκετο» έως «τάχιστα θα εχάνοντο»), 515-520 (από «Η Φραγκογιαννού εξύπνησε την ώραν του λυκαυγούς» έως το τέλος της νουβέλας).	

Δευτερεύοντα
πρόσωπα

► Συλλογή στοιχείων σχετικά με τους ήρωες/τις ηρωίδες

Παρατίθενται παραδείγματα πινάκων για τους ήρωες/τις ηρωίδες.

Χαδούλα ή Φραγκογιαννού, η Φόνισσα, η ηρωίδα του έργου	
τα λόγια της ηρωίδας	τα ορόσημα/γεγονότα στη ζωή της ηρωίδας
τι λένε οι άλλοι στην ηρωίδα	τι λένε οι άλλοι για την ηρωίδα
εσωτερικές ή εξωτερικές πιέσεις και διλήμματα που βιώνει η ηρωίδα	

► Διάγραμμα πλοκής της νουβέλας

Οι πολύπλοκες σχέσεις που αναπτύσσονται όσο ξετυλίγεται η πλοκή ας αποτυπωθούν με έναν εννοιολογικό χάρτη, έγχαρτο ή ψηφιακό. Η αποτύπωση μπορεί να γίνεται καθώς εξελίσσεται η ανάγνωση ή, εναλλακτικά, μετά το τέλος της ανάγνωσης, όταν θα έχετε πλήρη εικόνα γι' αυτήν.

Για τη σύνταξη του εννοιολογικού χάρτη να λάβετε υπόψη σας:

- Τα τοπία της Σκιάθου (και της Χαλκίδας) όπου έζησε και πλανήθηκε η ηρωίδα.
- Τα ορόσημα της ζωής της από τη γέννηση έως τον θάνατό της.
- Τα πρόσωπα της οικογένειάς της τα οποία φαίνεται να επιδρούν περισσότερο στη ζωή της.
- Τα πρόσωπα της οικογένειάς της και της κοινωνίας της Σκιάθου στα οποία φαίνεται να επιδρά περισσότερο η ηρωίδα.
- Ιδιαιτερότητες του ψυχισμού της ηρωίδας.
- Κοινωνικές αντιλήψεις και στερεότυπα που σχετίζονται με την ηρωίδα.²

Καθώς εξελίσσεται η ανάγνωση, μην ξεχνάτε να σημειώνετε στο διάγραμμα της πλοκής τα γεγονότα που διαδραματίζονται σε κάθε κεφάλαιο της νουβέλας.

² Για την επίλυση των λεξιλογικών αποριών των μαθητών και των μαθητριών ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει: i. το αναλυτικό υποσελίδιο Γλωσσάριο του βιβλίου: Παπαδιαμάντης, Α. (2018). *Η Φόνισσα*. Κ. Σταμάτης, Επιμέλεια-εισαγωγή-σημειώσεις-σχόλια. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. ii. Το γενικό "Γλωσσάρι" του τόμου: Παπαδιαμάντης, 1984: 701-729.

Συγγραφικές επιλογές

Θεματικοί άξονες

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
οι χαρακτήρες και η πορεία τους	
<ul style="list-style-type: none"> ♦ Τι μαθαίνετε για τους χαρακτήρες; ♦ Ποιες σχέσεις αναπτύσσει η κεντρική ηρωίδα με τους άλλους χαρακτήρες; ♦ Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά τους απέναντι στην κεντρική ηρωίδα και τη δική της απέναντί τους; ♦ Πώς εξελίσσονται οι χαρακτήρες; ♦ Πώς επηρεάζεται η ζωή της ηρωίδας και των άλλων χαρακτήρων από τις κοινωνικές συμβάσεις;	
ψυχογραφική διάσταση	
<ul style="list-style-type: none"> ♦ Ποια είναι η ψυχική κατάσταση της ηρωίδας; ♦ Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι αιτίες της ψυχικής της κατάστασης; ♦ Πώς και γιατί εξελίσσεται ο ψυχισμός της;	
ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο	
<ul style="list-style-type: none"> ♦ Πώς οι κοινωνικές αντιλήψεις, οι κοινωνικοί θεσμοί και τα στερεότυπα επιδρούν στη ζωή και στην ψυχοσύνθεση των χαρακτήρων; ♦ Να διατυπώσετε κρίσεις γύρω από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο.	
αφηγηματικές επιλογές	
<ul style="list-style-type: none"> ♦ Είδος αφηγητή - σημεία όπου παρεμβαίνει. ♦ Τι παρατηρείτε για τις αποστροφές του αφηγητή προς τον αναγνώστη και την αναγνώστρια; ♦ Ποιες είναι οι λειτουργίες του τόπου και της φύσης στο έργο; ♦ Ο χρόνος: Αναδρομικές ή άλλες αφηγήσεις - Προοικονομίες: πού βρίσκονται και πώς λειτουργούν; ♦ Σημεία στα οποία εντοπίζεται ειρωνεία. ♦ Σημεία στα οποία υπάρχουν περιγραφές. ♦ Ευθύς λόγος, (Εσωτερικός) Μονόλογος, Διάλογος: πού χρησιμοποιούνται και πώς λειτουργούν; ♦ Τα «συστατικά» της γλώσσας του Παπαδιαμάντη.	
σημεία που πρέπει να συζητηθούν	
<ul style="list-style-type: none"> ♦ Σημεία κορυφώσεων της πλοκής. ♦ Σημεία της πλοκής που σας αφήνουν ερωτήματα. ♦ Σημεία που σας είναι αδιάφορα και κουραστικά. ♦ Σημεία που βρήκατε πολύ ενδιαφέροντα και σας αγγίζουν προσωπικά. ♦ Φράσεις και εικόνες που σας έκαναν εντύπωση.	

► Δραστηριότητες αφόρμησης

1. Γνωρίστε την εποχή και την κοινωνία: Μεταβείτε στη Χρονογραμμή της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα, εστιάστε στην περίοδο «Η ελληνική κοινωνία στα τέλη του 19ου αιώνα» και προσεγγίστε την ελληνική κοινωνία του β' μισού του 19ου αιώνα και τη θέση της γυναίκας σε αυτήν.
2. Γνωρίστε τον συγγραφέα και τον τόπο: Μεταβείτε στην ιστοσελίδα της Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών και: α) διαβάστε «Βιογραφικά» / «Αυτοβιογραφικό Αλ. Παπαδιαμάντη», παρατηρήστε τα «Ζωγραφικά-Χαρακτικά πορτρέτα» του και δείτε επιλεγμένα από τον/την εκπαιδευτικό αποσπάσματα της ταινίας *Καλή σου Νύκτα Κυρ' Αλέξανδρε...*³ β) ανοίξτε «Βιογραφικά» / Λεύκωμα Παπαδιαμάντη του Φώτη Δημητρακόπουλου, εντοπίστε τις σ. 13-22, 109-111 και 128-129 και παρατηρήστε τα τοπία της Σκιάθου, όπου εκτυλίσσεται η *Φόνισσα*.
3. Εστιάστε στον τίτλο και τον υπότιτλο του κειμένου. α) Τι είδους είναι ο τίτλος (πληροφοριακός, συνυποδηλωτικός κ.τ.λ.); Ποιες προσδοκίες σας δημιουργεί για το κύριο πρόσωπο και την πλοκή του έργου; β) Σε τι χρησιμεύει, κατά τη γνώμη σας, ο υπότιτλος του έργου;
4. Αναζητήστε στο διαδίκτυο, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, εξώφυλλα των εκδόσεων της *Φόνισσας* του Παπαδιαμάντη. Σε ποια στοιχεία εστιάζει κάθε εξώφυλλο;
5. Αναζητήστε στο διαδίκτυο, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, και δείτε το διαφημιστικό προβολής (τρέιλερ) της ταινίας *Φόνισσα* της Εύας Νάθενα,⁴ που αντλεί την έμπνευσή της από τη νουβέλα του Παπαδιαμάντη. Πώς παρουσιάζεται η ηρωίδα στο έργο; Σε ποιες σκηνές και φράσεις εστιάζει το βίντεο;

³ Σμαραγδής, Γ. (Σκηνοθέτης, Σεναριογράφος). Κακουλίδης Γ. (Συνεργάτης Σεναριογράφου) (1981). *Καλή σου Νύκτα Κυρ' Αλέξανδρε...* Γ. Τριανταφύλλου & Γ. Αρβανίτης & Γ. Σμαραγδής (Παραγωγή). New Star.

⁴ Νάθενα, Ε. (Σκηνοθέτιδα). Μπέη, Κ. (Σεναριογράφος) (2023). *Φόνισσα*. Δ. Σαμιώτης & Κ. Λαμπρόπουλος (Παραγωγή). Tanweer Productions & View Master Films & COSMOTE TV.

δραστηριότητες **κατά την ανάγνωση** **του λογοτεχνικού κειμένου**

14 ώρες

► εργασία **στην ολομέλεια**

12 ώρες

Ακολουθώντας τον ημερολογιακό προγραμματισμό για την οργάνωση της μελέτης του κειμένου, συναντήστε στην τάξη κατά τη διάρκεια 6 εβδομάδων, για να συζητήσετε όσα διαβάζετε και να συν-αναγνώσετε επιλεγμένα χωρία του βιβλίου. Τα θέματα προς συζήτηση ορίζονται, λοιπόν, ανά εβδομάδα και αναφέρονται στα σημεία που αναγνώσθηκαν στο σπίτι και στο σχολείο. Από τις ερωτήσεις-μικροδραστηριότητες που ακολουθούν, μπορείτε να επιλέξετε ορισμένες με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της τάξης σας. Παράλληλα με τη διά ζώσης συνεργασία σας, χρήσιμο θα ήταν να υπάρχει ένας συνεργατικός ψηφιακός χώρος για την ανταλλαγή απόψεων, τις παρατηρήσεις και τα ερωτήματά σας.

Μπορείτε, επιπλέον, να ακούτε τη νουβέλα σε απόδοση Κατίνας Παξινοπού, που θα βρείτε στην ενότητα «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης: Κινηματογράφος-Τηλεόραση-Ραδιόφωνο» της ιστοσελίδας της [Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών](#).

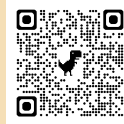
Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 2ης εβδομάδας

- ♦ Πώς παρουσιάζει τη Φραγκογιαννού εμφανισιακά και χαρακτηριστικά ο συγγραφέας; Ποια είναι τα ονόματά της και τι θεωρείτε ότι σημαίνουν;
- ♦ Ποια πρόσωπα βλέπουμε να εμφανίζονται κατά την εξέλιξη της πλοκής; Ποια είναι η σχέση τους με τη Φραγκογιαννού; Ποιο πρόσωπο από αυτά πιστεύετε ότι είναι το σημαντικότερο για την ίδια, σε σχέση με τη διαμόρφωση και την εξέλιξη του σκεπτικού και του ψυχισμού της;
- ♦ Ποιο είναι το σκηνικό της δράσης του κεφ. Α΄; Πώς αυτό επηρεάζει την ψυχολογική κατάσταση της ηρωίδας;
- ♦ Η αρχιτεκτονική του εγκλήματος: Πώς ο συγγραφέας προετοιμάζει το έγκλημα; Ποιος ο ρόλος της προοικονομίας σε αυτή την προετοιμασία; Καταγράψτε φράσεις της Φραγκογιαννού που συνιστούν «προειδοποιήσεις» προς τον/την αναγνώστη/αναγνώστρια.
- ♦ Φραγκογιαννού και Μήτρος: α) Ο συγγραφέας δίνει πολλά ονόματα στον Μήτρο. Γιατί το κάνει; Με ποιες λέξεις θα μπορούσατε να συσχετίσετε καθένα από αυτά; β) Πώς συμπεριφέρονται η Φραγκογιαννού και η Αμέρσα στον Μήτρο; Τι νιώθουν γι' αυτόν; γ) Για ποιους λόγους, κατά τη γνώμη σας, ο Παπαδιαμάντης αναφέρεται τόσο εκτεταμένα στην ιστορία του Μήτρο; Μελετήστε το κεφ. Δ΄ συνδυαστικά με τη συνέχειά του, το κεφ. ΣΤ΄.
- ♦ Δελχαρώ (η μητέρα της Φραγκογιαννού) – Φραγκογιαννού – Μήτρος: Εντοπίστε (στην παρούσα ενότητα κεφαλαίων και σε επόμενα κεφάλαια) τις ομοιότητες των τριών χαρακτήρων όσον αφορά τη σχέση τους με τον νόμο. Θεωρείτε ότι υπονοείται πως το κακό κληρονομείται;
- ♦ Ο θεσμός της προίκας: α) Στο τέλος του κεφ. Γ΄ η Φραγκογιαννού αναπτύσσει σε εσωτερικό μονόλογο όλον τον προβληματισμό της σχετικά με την προίκα. Για ποιον λόγο θεωρείτε ότι γίνεται αυτό στο συγκεκριμένο σημείο; β) Πώς συνδέεται αυτός ο προβληματισμός για την προίκα με τις προσωπικές εμπειρίες της Φραγκογιαννού;

- ◆ Όνειρο και παραμύθι: α) Το «σημαδιακό» όνειρο της Αμέρσας (κεφ. Δ´): πώς εξυπηρετεί την οικονομία του κειμένου; β) Να εντοπίσετε το εγκιβωτισμένο παραμύθι στο κεφ. Γ´. Ποια είναι η λειτουργία του;
- ◆ Τα κεφ. Α´ - Δ´ περιέχουν συνεχείς αναδρομές στο παρελθόν και επιστροφές στο παρόν της αφήγησης. Να εντοπίσετε τις αναδρομές και το πρόσωπο, στις αναμνήσεις του οποίου κάθε φορά βασίζονται. Με τη βοήθειά τους, να διηγηθείτε τα σημαντικότερα γεγονότα στη ζωή της Φραγκογιαννούς.

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 3ης εβδομάδας

- ◆ Πρώτος φόνος: α) Ποια είναι τα στάδια που διέρχεται η Φραγκογιαννού για να φτάσει στον φόνο της εγγονής της; Αναδιηγηθείτε τα. β) Ποια συναισθήματα σάς δημιουργεί η δολοφονία του βρέφους από τη Φραγκογιαννού; γ) Τρεις φορές στο κεφ. Ε´ λέγεται η φράση «ψηλώνει ο νους». Ποιος είναι ο ρόλος της στην αφήγηση;
- ◆ Σε ποιες «παράδοξες» πράξεις οδηγεί τη Φραγκογιαννού η επιστολή του Μήτρου στο κεφ. ΣΤ´; Πώς κρίνετε όσα ζητάει ο Μήτρος και, αντίστοιχα, τις αντιδράσεις της Φραγκογιαννούς;
- ◆ Πώς περιγράφει ο Παπαδιαμάντης τη «γεροντοκόρη» Αμέρσα στα κεφάλαια Α´-ΣΤ´; Ποια είναι η κοινωνική της μοίρα και ποια η άποψη της Φραγκογιαννούς γι' αυτήν; **Βλ. και ΨΜΑ.**
- ◆ Το κεφ. Ζ´ διεξάγεται σχεδόν εξ ολοκλήρου με μορφή διαλόγου, μπορεί συνεπώς να θεωρηθεί θεατρική σκηνή. Εντοπίστε α) τη σταδιακή αποκάλυψη του πρώτου φόνου, β) τις πολλαπλές σημασίες των λόγων της Φραγκογιαννούς, γ) τις αντιδράσεις των άλλων προσώπων, δ) τα αισθήματα ενοχής της ηρωίδας μετά το πρώτο ειδικό έγκλημά της.
- ◆ Στο κεφ. Η´ ο Παπαδιαμάντης παρουσιάζει τις τύψεις της Φραγκογιαννούς με αναφορά σε αρχαιοελληνικά και χριστιανικά έθιμα και αντιλήψεις. Να τα επισημάνετε και να ερευνήσετε γι' αυτά στο διαδίκτυο.
- ◆ Περιπατώντας στο πλάι του Παπαδιαμάντη: ο συγγραφέας επιστρέφει στην παιδική του ηλικία και μας συστήνει τη Σκιάθο. Με ποιους τρόπους το κατορθώνει αυτό; Να βρείτε τα τοπόσημα στα οποία στέκεται. Ποια είναι τα συναισθήματά του για την πατρίδα του; Να ανατρέξετε σε έντυπα ή ψηφιακά εργαλεία χαρτογράφησης και να χαρτογραφήσετε την πορεία της Φραγκογιαννούς προς το εξωκκλήσι του Αϊ-Γιάννη του Κρυφού στο κεφ. Η´.
- ◆ Ο Αϊ-Γιάννης ο Κρυφός: α) Γιατί η Φραγκογιαννού κατευθύνεται στο συγκεκριμένο εξωκκλήσι; Τι κάνει εκεί; Σε τι στοχεύει; β) «*Αν έκαμα καλά, Αϊ-Γιάννη μου, να μου δώσης σημείο σήμερα...να κάμω μια καλή πράξη, ένα ψυχικό, για να γαληνιάσ' η ψυχή μου κ' η καρδούλα μου!...*»: Εξετάστε τη λειτουργία της φράσης ως γέφυρας μετάβασης από το κεφ. Η´ στο κεφ. Θ´ και ως «επιχειρήματος» για το «θεάρεστο» έργο της στο σκοτισμένο μυαλό της Φραγκογιαννούς.
- ◆ Η αρχιτεκτονική του δεύτερου, διπλού φόνου του κεφ. Θ´: ποια στοιχεία «επιστρατεύει» ο Παπαδιαμάντης ώστε να αποτελέσει ο συγκεκριμένος φόνος «το τέλειο έγκλημα»; Να εντοπίσετε τα σημεία στα οποία υπάρχουν εσωτερικός μονόλογος, διάλογος, συνδυασμός ευθέος και πλάγιου λόγου, αφήγηση, περιγραφή, ειρωνεία. Πώς αναδεικνύεται χαρακτηριστικά και φραστικά η δαιμόνια Φόνισσα;

Παζλ
Η Φόνισσα

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 4ης εβδομάδας

Τέσσερες
Γενεές

- ◆ Ξενούλα: α) Ποια είναι τα στάδια προετοιμασίας του θανάτου της Ξενούλας; Να τα αναδιηγηθείτε. β) Η Φραγκογιαννού δεν έπνιξε την Ξενούλα. Ευθύνεται ή όχι για τον θάνατό της; γ) Η Φραγκογιαννού σκοτώνει κατά συρροήν κορίτσια, επισύρει, όμως, τις υποψίες για ένα έγκλημα που δεν έκανε. Πώς κρίνετε τη συγκεκριμένη επιλογή του συγγραφέα;
- ◆ Ανακρίσεις: α) Για ποιους λόγους η Φραγκογιαννού «*Έλεγεν ότι τώρα, αν και δεν έπταιε, δεν θα εγλύτωνε πλέον*» (κεφ. ΙΑ΄); β) Να μεταγράψετε την πρώτη ανάκριση της Φραγκογιαννού από τη χωροφυλακή σε ευθύ λόγο. Τι παρατηρείτε σε σχέση με το κείμενο;
- ◆ Ανακρίσεις: α) Ο εκτενής διάλογος της Φραγκογιαννού με την κόρη της Δελχαρώ (κεφ. ΙΑ΄) είναι η πρώτη πραγματική ανάκριση της Φραγκογιαννού. Τι νιώθει η Δελχαρώ για τη μητέρα της; Πώς ξεκίνησαν οι υποψίες της; Κάντε τη σύνδεση με προηγούμενα κεφάλαια του έργου. β) Να σχολιάσετε το χωρίο: «*Εις την τελευταίαν απήχρησιν του 'καλή αντάμωσή', [...] απ' τα τρία το σιγουρότερο!*» (κεφ. ΙΑ΄). **Βλ. και ΨΜΑ.**
- ◆ Κάντε μια έρευνα στο διαδίκτυο για τις ψυχοκόρες. Επιπλέον, αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, και δείτε αποσπάσματα από την τηλεοπτική σειρά *Ψυχοκόρες* (σκηνοθεσία Μιχάλη Χαραλαμπίδη, σενάριο Πένυς Φυλακτάκη-Βαγγέλη Νάση, ANT1 TV 2023). Ποια διάσταση της γυναικείας μοίρας εκείνης της εποχής αντιπροσωπεύει η ψυχοκόρη Μαρούσα; Ποια είναι η «διαφορετικότητά» της και πώς την αντιμετωπίζει ο κοινωνικός περίγυρος; Ποια είναι η «υποχρέωση» που έχει στη Φραγκογιαννού;
  - ◆ Τα νέα ήθη: α) Ποια είναι η άποψη των προσώπων του έργου για τη γυναικεία χειραφέτηση; Να εντοπίσετε τα σχετικά χωρία στο κεφ. Ι΄. β) Πώς παρουσιάζει ο Παπαδιαμάντης τα «νέα ήθη» που οδήγησαν τη Μαρούσα στην «αμαρτία» στο κεφ. ΙΑ΄; Ποια είναι η άποψή του; Ποιος είναι ο ρόλος της ειρωνείας στην παρουσίασή της;
  - ◆ Το κουτσομπολιό των γυναικών: ποιος είναι ο ρόλος του στις μικρές κοινωνίες, όπως τον παρουσιάζει ο Παπαδιαμάντης στο κεφ. ΙΑ΄;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 5ης εβδομάδας

- ◆ Η ψυχολογία του δολοφόνου: α) Πώς παρουσιάζεται αυτή στο κεφ. ΙΒ΄; β) Τι νιώθει η Φραγκογιαννού για τον θάνατο της συνονόματης εγγονής της; γ) Τα τέσσερα όνειρα της Φραγκογιαννού (κεφ. ΙΒ΄ και ΙΓ΄): καταγράψτε τα και ερμηνεύστε τη σημασία και τη λειτουργία τους. Τι προσφέρουν στην αφήγηση;
- ◆ Συνθέτοντας την καταδίωξη της Φραγκογιαννού, ο συγγραφέας αξιοποιεί λόγο ρυθμικά «γρήγορο» που κορυφώνεται σε ασθματικό. Τεκμηριώνεται αυτό στο κεφ. ΙΒ΄;
- ◆ Νανούρισμα και μοιρολόγι: να αποκρυπτογραφήσετε τη διπλή λειτουργία στο τραγούδι της Φραγκογιαννού στο κεφ. ΙΓ΄.

- ◆ Ποιος είναι ο ρόλος του Γιάννη του Λυρίγκου στο κεφ. ΙΓ΄; Τι συνδέσεις κάνει η Φόνισσα στο θολωμένο μυαλό της;
- ◆ Κεφ. ΙΔ΄: Πώς περιγράφεται ο παρ' ολίγον φόνος; Ποια ανατροπή επέρχεται στο τέλος; Πώς συμβάλλουν οι συμπτώσεις στην απόδραση της Φραγκογιαννούς;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 6ης εβδομάδας

- ◆ Κεφ. ΙΕ΄: Η συνομιλία της Φραγκογιαννούς με τον ιερέα Ιωάσαφ: Πώς λειτουργεί η εκκλησιαστική γλώσσα σε αυτήν; Γιατί την χρησιμοποιεί ο συγγραφέας;
- ◆ Κεφ. ΙΕ΄: Στο σπίτι του Καμπαναχμάκη: α) Πώς περιγράφεται η γυναίκα του Καμπαναχμάκη μετά το εγκεφαλικό επεισόδιο που υπέστη; Πώς εξυπηρετεί την οικονομία της νουβέλας το πρόβλημά της; β) Ο Παπαδιαμάντης «παίζει» με τον/την αναγνώστη/αναγνώστρια επιταχύνοντας και καθυστερώντας το έγκλημα. Μπορείτε να αντιληφθείτε τις φάσεις αυτού του «παιχνιδιού» στον διάλογο της Φραγκογιαννούς με τα παιδιά του Καμπαναχμάκη;
- ◆ Κεφ. ΙΣΤ΄: Ο φόνος «του Λυρίγκου»: α) Η επιστροφή της παρ' ολίγον δολοφόνου στον τόπο του παρ' ολίγον εγκλήματος: Ποια λογική αιτία και ποια υποσυνείδητη πρόθεση υφίστανται στην επιστροφή της Φραγκογιαννούς στο σπίτι του Λυρίγκου; β) Η πεθερά του Λυρίγκου υποπεύεται τη Φραγκογιαννού αλλά δεν κατορθώνει να σώσει την εγγονή της από τον θάνατο. Καταγράψτε τα στάδια της υποψίας της.
- ◆ Τιμωρία και απόδραση: α) Στο κεφ. ΙΖ΄ η φύση «λιθοβολεί» τη Φραγκογιαννού. Να εντοπίσετε το σχετικό χωρίο και να εξηγήσετε τη σημασία του. β) Κεφ. ΙΖ΄: το ταξίδι ως φυγή/απόδραση. Να καταγράψετε τις υποθέσεις και τις διαψευσμένες προσδοκίες της Φραγκογιαννούς από αυτό.
- ◆ Συγγραφέας και αναγνώστης/αναγνώστρια: α) σε ποιες περιπτώσεις ο συγγραφέας συνθέτει την απομάκρυνση από το τέλος και σε ποιες την προσέγγιση σε αυτό στα τρία τελευταία κεφάλαια της νουβέλας; β) Στα κεφ. ΙΣΤ΄, ΙΖ΄, ΙΗ΄ πυκνώνουν οι προοικονομίες. Να τις καταγράψετε.
- ◆ «*Η Φραγκογιαννού έτρεχεν, έτρεχε*»: από ποιον/τι τρέχει να γλιτώσει η Φραγκογιαννού; Πώς αντιμετωπίζει τον θάνατο στα τρία τελευταία κεφάλαια; Πώς ο Παπαδιαμάντης αποτυπώνει τις τελευταίες ελπίδες της και τη σταδιακή απώλειά τους;
- ◆ Πώς φιλοτεχνεί «το σκηνικό του θανάτου» στο κεφ. ΙΗ΄ ο Παπαδιαμάντης στήνοντας την παγίδα στην ηρωίδα του; Ποια ανατροπή στην καταδίωξη της Φραγκογιαννούς την υποχρεώνει να μπει στο θαλασσίνο πέρασμα;
- ◆ Το τέλος της Φόνισσας: α) Ποια είναι τα τελευταία λόγια της Φραγκογιαννούς; Να τα σχολιάσετε συνδέοντάς τα με όσα έχετε διαβάσει από την αρχή του έργου καθώς και με τη φράση: «*όταν την υπάνδρευσαν ... φρασεολογίαν της μητρός της*» (κεφ. ΙΒ΄). β) Γιατί η Φραγκογιαννού «*εύρε τον θάνατον*» «*εις το ήμισυ του δρόμου, μεταξύ της θείας και της ανθρωπίνης δικαιοσύνης*»; Πώς αξιολογείτε το τέλος του έργου;

ΟΜΑΔΑ 1

οι χαρακτήρες

Παπαδιαμάντης:
αποσπάσματα
από μελέτες

1. Αξιοποιώντας στοιχεία από τη νουβέλα παρουσιάστε την ηρωίδα, σχολιάστε τα λόγια και τις πράξεις της και συνθέστε το βιογραφικό της σημείωμα. **Βλ. και ΨΜΑ** (παραθέματα Γ. Φαρίνου-Μαλαματάρη και Γ. Σαράντη).
2. Εντοπίστε τα σημεία στα οποία οι χαρακτήρες, άνδρες και γυναίκες, περιγράφονται εξωτερικά. Ποια εντύπωση αφήνουν οι εξωτερικές αυτές περιγραφές για τους χαρακτήρες συνολικά; Ποια κοινωνική και οικονομική θέση υπονοούν γι' αυτούς;
3. Καταγράψτε τα σχόλια του αφηγητή για τις γυναικείες μορφές και τα αντίστοιχα για τις ανδρικές μορφές. Τι συμπεραίνετε ότι περιμένει η κοινωνία της συγκεκριμένης εποχής από τις γυναίκες και τι από τους άνδρες;

σχόλια για τους γυναικείους χαρακτήρες	σχόλια για τους ανδρικούς χαρακτήρες
<i>Φραγκογιαννού: έβλεπεν ότι ποτέ δεν είχε κάμει άλλο τίποτε ειμή να υπηρετή τους άλλους...</i>	<i>Γιάννης ο Σκούφος: δεν ήξευρε, πράγματι, να λογαριάση καλὰ ούτε πόσα μεροκάματα είχε δουλέψει...</i>

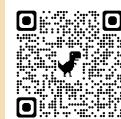
4. Το παιδί στον Παπαδιαμάντη: πώς αντιμετωπίζει η Φραγκογιαννού τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια; Πώς τα αντιμετωπίζουν οι άλλοι και ο αφηγητής; Εντοπίστε σχόλια του αφηγητή ή επίθετα που αναφέρονται σε αυτά και προβληματιστείτε γύρω από την απόφαση της Φραγκογιαννού να σκοτώνει κορίτσια. Μπορεί να αιτιολογηθεί – και συνεπώς να θεωρηθεί αληθοφανής – η πράξη της;

ΟΜΑΔΑ 2

το σκηνικό

1. Μεγάλο μέρος του έργου εκτυλίσσεται τη νύχτα. Μπορείτε να εντοπίσετε τις πράξεις που εκτυλίσσονται τη νύχτα και, αντίθετα, αυτές που συμβαίνουν την ημέρα; Ποια συναισθήματα γεννά η επιλογή της νύχτας στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια της *Φόνισσας*; Πώς εξηγείτε την απόφαση του συγγραφέα να αξιοποιήσει εκτενώς τη νύχτα;
2. Ποιον ρόλο διαδραματίζει το νερό στην εξέλιξη της ιστορίας; Να εντοπίσετε αντιπροσωπευτικά χωρία όπου υπάρχει νερό και να εξηγήσετε, μέσω αυτών, τη σημασία του.
3. Η περιγραφική δύναμη του Παπαδιαμάντη: εντοπίστε περιπτώσεις περιγραφής τοπίου που σας άρεσαν περισσότερο. Επιλέξτε τις πιο αντιπροσωπευτικές κατά την άποψή σας και εξηγήστε ποια εντύπωση αφήνουν στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια. Δίνει το τοπίο ως σκηνικό ιδιαίτερο ύφος στην ιστορία;
4. Ζωγραφίστε δυο σκηνές της νουβέλας που σας εντυπωσίασαν. Λάβετε υπόψη τον χρόνο και τις περιγραφές των προσώπων και του σκηνικού από τον Παπαδιαμάντη.

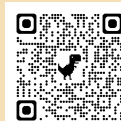

Πρόσωπα
και τόποι

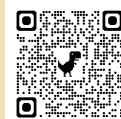
ΟΜΑΔΑ 3

η διακειμενική και η διακαλλιτεχνική διάσταση

1. Στη νουβέλα ο παντογνώστης αφηγητής και τα πρόσωπα χρησιμοποιούν συχνά τη λέξη «πάθια» ή «βάσανα». Να εντοπίσετε τα σχετικά χωρία και να εξηγήσετε τη σημασία που αποκτά κατά περίπτωση η λέξη. Να συγκρίνετε τη χρήση της με αυτήν στον ποιητικό επίλογο του διηγήματος «[Το Μυρολόγι της φώκιας](#)».⁵
2. Μεταβείτε στην ενότητα «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης: Κινηματογράφος-Τηλεόραση-Ραδιόφωνο» της ιστοσελίδας της [Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών](#). Εκεί δείτε το παπαδιαμαντικό διήγημα «Το μυρολόγι της φώκιας» σε ταινία του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου.⁶ Ποια κοινά στοιχεία και ποιες διαφορές εντοπίζετε ανάμεσα στη Φραγκογιαννού και τη γριά Λούκαινα; Πού τις αποδίδετε;
3. Διαβάστε το απόσπασμα από το *Έγκλημα και Τιμωρία* του Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι. Ποια κοινά σημεία διακρίνετε ανάμεσα στη Φραγκογιαννού και τον Ροντιόν Ρομάνοβιτς Ρασκόλνικοβ; **Βλ. και ΨΜΑ.**
4. Ναιάδες, Δρυάδες, μάγισσες, στοιχειά, φαντάσματα και αλαφροϊσκιωτοι: Αναζητήστε στο διαδίκτυο τη σημασία των μορφών αυτών και εξηγήστε γιατί τις αξιοποιεί ο συγγραφέας σε διάφορα σημεία του κειμένου. **Βλ. και ΨΜΑ.**

Έγκλημα
και Τιμωρία

Ο χορός
των Δρυάδων

⁵ «Ο Παπαδιαμάντης επιλέγει τον τίτλο του διηγήματος από το ρήμα: μύρω/μύρομαι, που σημαίνει θρηνώ, ρέω, χύνω δάκρυα [...]» (Αναστασιάδου, Δ. *Σχόλια στο διήγημα «Το Μυρολόγι της φώκιας»* (Δ, 297-300).

⁶ Κούμουρος, Γ. (Σκηνοθέτης). Λουκά Δ. & Κούμουρος Γ. (Σεναριογράφοι) (2001). *Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «Το μυρολόγι της φώκιας»*. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο-Τομέας Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας και παραγωγής διδακτικού υλικού (Παραγωγή).

1. Προίκα-προικοσύμφωνα: Πώς επηρεάζουν τις οικογενειακές σχέσεις και τους ρόλους των δύο φύλων στον 19ο αιώνα σύμφωνα με αυτά που γράφει ο Παπαδιαμάντης; Τι έχει αλλάξει από τότε και γιατί;
2. Αφού εντοπίσετε τα σχετικά αποσπάσματα, περιγράψτε τη ζωή των μεταναστών, των θαλασσινών και των οικογενειών τους, όπως παρουσιάζεται σε κεφάλαια της *Φόνισσας*.
3. Εντοπίζετε σημεία στο κείμενο όπου οι συμπεριφορές των μελών της οικογένειας μπορούν να χαρακτηριστούν κακοποιητικές προς τους δικούς τους; Ποιες είναι οι συνέπειες της βίας σε κάθε περίπτωση και πώς φαίνεται ότι την αντιμετωπίζει η κοινωνία;
4. *Στερφοβότανο*, *παλληκαροβότανο*, βοτάνια για έκτρωση, βοτάνια για τη *λεχωσιά*: ποιους στόχους υπηρετεί η χρήση των βοτάνων στο έργο και ποια εντύπωση αφήνουν στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια για την κοινωνία μέσα στην οποία εκτυλίσσονται τα γεγονότα; Διαβάστε το απόσπασμα από τον *Ζητιάνο* του Ανδρέα Καρκαβίτσα και κάντε συγκρίσεις. **Βλ. και ΨΜΑ.**

Ο Ζητιάνος

1. **α)** Γιατί ο συγγραφέας επιλέγει το αφηγηματικό είδος της νουβέλας; **Βλ. και ΨΜΑ.**
β) Εντοπίστε τα χαρακτηριστικά της *Φόνισσας* που μπορούν να την εντάξουν στα πεζογραφήματα του νεοελληνικού νατουραλισμού που ανανεώνουν την ηθογραφία. **Βλ. και ΨΜΑ.**
2. Ο ρόλος της ειρωνείας: ο Παπαδιαμάντης αξιοποιεί την ειρωνεία ως ειρωνεία του αφηγητή και ως ειρωνεία των προσώπων του έργου. Εντοπίστε σχετικές περιπτώσεις. Τι επιτυγχάνει με αυτές τις επιλογές;
3. Ο Παπαδιαμάντης αξιοποιεί συχνά τα αναπάντητα ερωτήματα. Να εντοπίσετε σχετικές περιπτώσεις και να παρουσιάσετε τη λειτουργία τους στο κείμενο.
4. Ποια είναι η στάση του συγγραφέα απέναντι στην ηρωίδα του; Να συνθέσετε την άποψή του μέσα από τα επίθετα και τους χαρακτηρισμούς που της αποδίδει καθώς και από το τέλος που επιλέγει γι' αυτήν.

Μικρό
Γλωσσάρι
Λογοτεχνικών
Όρων

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** του **λογοτεχνικού κειμένου**

2 ώρες

Δραστηριότητες
μετά
την ανάγνωση
της *Φόνισσας*

ανακοίνωση των συμπερασμάτων των ομάδων
στην ολομέλεια και κατευθυνόμενος διάλογος

Εργαστήρια Γραφής

Κατά τη συγγραφή εκτενέστερων προσωπικών κειμένων ακολουθήστε τα εξής βήματα:

- 1) οργάνωση πριν το γράψιμο
  - 2) σχέδιο
  - 3) αναθεώρηση της πρώτης γραφής
  - 4) δεύτερη γραφή
  - 5) γενική επιμέλεια του κειμένου
  - 6) παρουσίαση του κειμένου στην ολομέλεια της τάξης ή στον/στην εκπαιδευτικό.
- Στη συνέχεια θα πάρετε **ανατροφοδότηση** από τον/την εκπαιδευτικό.

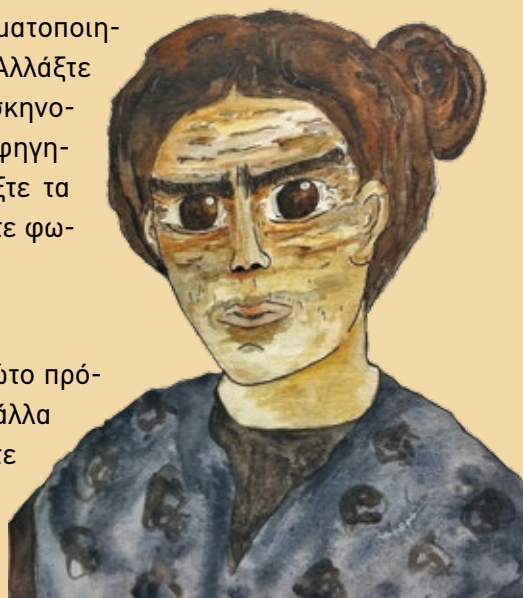
1. Χρησιμοποιώντας εργαλεία ψηφιακής αφήγησης, φτιάξτε μια ψηφιακή ιστορία διάρκειας 3-5 λεπτών σχετικά με τον θεσμό της προίκας. Ακολουθήστε τα εξής βήματα προκειμένου να ολοκληρώσετε την ιστορία σας: Γράψτε το κείμενο της αφήγησης. Σε ένα φύλλο χαρτιού απεικονίστε τη σειρά των καρτέ με βάση τις σκηνές και βρείτε στο διαδίκτυο εικόνες και μουσική ελεύθερα πνευματικών δικαιωμάτων για να τις συνοδεύσετε. Τέλος, παρουσιάστε την ιστορία στην ολομέλεια ή αναρτήστε την στην ψηφιακή τάξη. Εκεί μπορούν να δουν οι συμμαθητές και οι συμμαθήτριάς σας τις ιστορίες και να ψηφιστεί η καλύτερη. **Βλ. και ΨΜΑ.**
2. Γράψτε μια επιστολή προς τη Φραγκογιαννού αποτρέποντάς την από τους φόνους. Κάντε ένα προσχέδιο της επιστολής και συζητήστε με τον/την εκπαιδευτικό ή στην ολομέλεια της τάξης σχετικά με το περιεχόμενο και τη δομή της. Γράψτε την τελική μορφή της επιστολής και καταθέστε την στον/στην εκπαιδευτικό ή αναρτήστε την στην ψηφιακή τάξη.
3. Γράψτε μια βιβλιοκριτική για τη νουβέλα. Η δομή και ο επικοινωνιακός στόχος της βιβλιοκριτικής είναι καλό να συζητηθούν στην ολομέλεια της τάξης. Ακολουθώντας να εξετάσετε πώς εντάσσεται η νουβέλα στο έργο του Παπαδιαμάντη και ποια είναι τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες της. Τέλος, να γράψετε τη βιβλιοκριτική (βλ. οδηγίες στη σ. 18, δραστηριότητα 6) και να την αναρτήσετε στην ψηφιακή τάξη του μαθήματος.
4. Συντάξτε ομαδοσυνεργατικά τα άρθρα που θα δημοσίευαν οι εφημερίδες όταν θα κοινοποιούνταν η ιστορία της *Φόνισσας*. Προβληματιστείτε και συνθέστε με προσοχή τους τίτλους των άρθρων διακρίνοντάς τα σε άρθρα κατηγορίας και σε άρθρα υπεράσπισης της Φραγκογιαννούς.
5. Υποθέστε ότι η Φραγκογιαννού γλιτώνει την τελευταία στιγμή από τον πνιγμό και συλλαμβάνεται. Είστε ανακριτές και ανακρίτριάς. Τοποθετήστε την σε μία θεατρική «καρέκλα ερωτήσεων». Ποιες ερωτήσεις θα της απευθύνετε και τι θα σας απαντούσε;
6. Μόλις κοινοποιείται ο θάνατος της Φραγκογιαννούς, μεταβαίνετε ως δημοσιογράφοι στη Σκιάθο και παίρνετε συνέντευξη από τις κόρες της Δελχαρώ και Αμέρσα, τον Νταντή, τον Καμπαναχμάκη, τον Λυρίγκο, την πεθερά του Λυρίγκου και τον επικεφαλής των χωροφυλάκων. Καταγράψτε τις συνεντεύξεις.
7. Βάλτε τη Φραγκογιαννού να συναντιέται με τη μητέρα της Δελχαρώ. Σε μια εκ βαθέων αμοιβαία εξομολόγηση, τι πιστεύετε ότι θα έλεγε η μία στην άλλη;

Θεσμός
προίκας

8. Υποθέστε ότι η αγράμματη Φραγκογιαννού υπαγορεύει μια απαντητική επιστολή προς τον γιο της σε εγγράμματο συντοπίτη της, όπως συνήθιζαν να κάνουν στην εποχή της. Γράψτε την επιστολή της, βασισμένοι/βασισμένες σε στοιχεία του κειμένου.
9. Βάλτε τον Παπαδιαμάντη να συνομιλεί με την ηρωίδα του. Τι νομίζετε πως θα της έλεγε και τι θα του απαντούσε εκείνη; Λάβετε υπόψη τη Φραγκογιαννού όπως την γνωρίσατε στο κείμενο, τον Παπαδιαμάντη όπως τον γνωρίσατε στην προαναγνωστική φάση της μελέτης, και τη στάση του απέναντι στην ηρωίδα του, όπως την καταγράψατε στην ομαδοσυνεργατική φάση.
10. Παρακολουθήστε την τηλεοπτική σειρά 3 επεισοδίων *Η Φόνισσα* (1993) σε παραγωγή της ΕΡΤ ΑΕ,⁷ που θα βρείτε στην ιστοσελίδα της [Εταιρείας Παπαδιαμαντικών Σπουδών](#), και γράψτε μια κριτική της σειράς συσχετίζοντάς την και με τη νουβέλα που διαβάσατε.

11. Επιλέξτε επεισόδια και σκηνές που θέλετε να δραματοποιηθούν ή να μεταφερθούν σε θεατρική παράσταση. Αλλάξτε το κείμενο σε θεατρικό (σενάριο). Μετατρέψτε σε σκηνοθετικές οδηγίες όσα κρίνετε απαραίτητα από τα αφηγηματικά και περιγραφικά μέρη του κειμένου. Φτιάξτε τα σκηνικά για την παράσταση. Επικουρικά, αναζητήστε φωτογραφίες από την ομώνυμη όπερα του Γιώργου Κουμντάκη (2014).

12. Αλλάξτε την οπτική: αφηγηθείτε την ιστορία σε πρώτο πρόσωπο (αφηγείται η Φραγκογιαννού ή κάποιος από τα άλλα πρόσωπα του κειμένου). Ποιες αλλαγές παρατηρείτε στο κείμενο;
13. Αλλάξτε το τέλος της *Φόνισσας* με ένα της δικής σας επινοήσης. Τι παρατηρείτε;
14. Να οργανώσετε έναν «αγώνα λόγων» γύρω από την ανάγκη ύπαρξης της προίκας στη σύγχρονη κοινωνία και να τον ηχογραφήσετε αξιοποιώντας ηλεκτρονική πλατφόρμα της αρεσκείας σας, με σκοπό να δημιουργήσετε ένα διαθέσιμο διαδικτυακά ψηφιακό αρχείο ήχου (podcast) για το κανάλι του σχολείου σας.
15. α) Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, [ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ_ΤΟ ΣΚΟΤΕΙΝΟ ΤΡΥΓΟΝΙ_ΔΙΣΚΟΣ] και ακούστε μελοποιημένο⁸ το μοιρολόγι-νανούρισμα της Φραγκογιαννούς από το κεφ. ΙΓ´.
β) Γράψτε ένα τραγούδι εμπνευσμένο από τη *Φόνισσα*. Συζητήστε εάν θα αξιοποιούσατε ήχους παραδοσιακής ή σύγχρονης μουσικής και γιατί.
16. Μήτρος: Διαβάστε το απόσπασμα από το διήγημα «Γουτού Γουπατού» που συναντήσαμε στο Βιβλίο Μαθητή Α΄ Λυκείου και συγκρίνετε τον Μήτρο της Φραγκογιαννούς με τον αρχηγό της παιδικής συμμορίας του διηγήματος, τον Μήτρο τον Τσηλότατο. Πού αποδίδει ο Παπαδιαμάντης τη συμπεριφορά των δύο προσώπων;

⁷ Κοβότσος, Α. (Σκηνοθέτης). Χεκίμογλου, Β. (Σεναριογράφος) (1993). *Η Φόνισσα*. Ν. Πιλάβιος (Παραγωγή). ΕΡΤ ΑΕ.

⁸ Πανταζής, Κ. (Συνθέτης). Παπαδιαμάντης, Α. (Στιχουργός). Καλημέρη, Λ. (Ερμηνεύτρια) (2006). «Μοιρολόι». *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Το σκοτεινό τρυγόني [Δίσκος]*. Α. Καραμαλίκης (Παραγωγή). Music Box International.

ΑΥΤΟΤΕΛΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λίγα λόγια για το βιβλίο

Η επαφή με τον σύνθετο κόσμο του μυθιστορήματος και ο τρόπος με τον οποίο συναντιέται η ιστορία με τη λογοτεχνία αποτελούν κύρια ζητούμενα της ανάγνωσης του βιβλίου *Ελένη ή ο Κανένας* της Ρέας Γαλανάκη.¹ Το μυθιστόρημα αυτό αποτελεί το τρίτο της συγγραφέα (1998), στο οποίο παρουσιάζεται η πολυκύμαντη ζωή της Ελένης Μπούκουρα-Αλταμούρα, της πρώτης σπουδασμένης Ελληνίδας ζωγράφου. Η ζωγράφος, η οποία γεννήθηκε το 1821 στις Σπέτσες και πέθανε εκεί το 1900, αυτοβιογραφείται, ενώ στο φόντο εκτυλίσσονται σημαντικά ιστορικά στιγμιότυπα όπως τα Ορλωφικά (επαναστατική κίνηση των υπόδουλων πριν το 1821), η ίδρυση του Σχολείου των Τεχνών, το Σύνταγμα του 1844 αλλά και οι Ευρωπαϊκές Επαναστάσεις του 1848. Παράλληλα εμφανίζονται στο βιβλίο προσωπικότητες της εποχής, όπως η ηρωίδα της Επανάστασης του 1821 Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα και η Καλλιρρόη Παρρέν, φεμινίστρια και εκδότρια της *Εφημερίδος των Κυριών*. Οι ζωές των μελών της οικογένειας της Ελένης, του πατέρα της Γιάννη Μπούκουρα ή Μπούκουρη, του αδελφού της Αναστάση, του συντρόφου της Σαβέριο Αλταμούρα, των παιδιών της, Ιωάννη, Σοφίας και Αλέξανδρου, και του δασκάλου της Ραφαέλο Τσέκολι, παρουσιάζονται ενώπιον του αναγνώστη και της αναγνώστριας σε σχέση με τη δική της ζωή.

Το ενδιαφέρον στο μυθιστόρημά μας είναι ότι η Μπούκουρα, αψηφώντας τους περιορισμούς που την ακολουθούν λόγω του φύλου της, μεταμφιέζεται σε άνδρα ώστε να παρακολουθήσει μαθήματα ζωγραφικής στη Ρώμη, στη Σχολή των Ναζαρητών Ζωγράφων και, αργότερα, μεταβαίνει στη Φλωρεντία, αφού στην εποχή της οι γυναίκες δεν επιτρεπόταν να σπουδάζουν το ανδρικό γυμνό. Διαβάζοντας γνωρίζουμε τις πτυχές του βίου της Ελένης αλλά και τις ταυτότητες που αντιστοιχούν στις πτυχές αυτές. Σχολιάζεται η ζωή των γυναικών τον 19ο αιώνα, καθώς και ό,τι στερεοτυπικά αναμενόταν από αυτές, ενώ ταυτόχρονα βυθιζόμαστε στον εσωτερικό κόσμο της Ελένης, παρακολουθώντας τα συναισθήματά της απέναντι στους ανθρώπους και στη μοίρα της.

Αντλώντας πληροφορίες για το χωροχρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται η ζωή της, θα παρακολουθήσετε την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα πορεία της ζωγράφου. Ακούγοντας τη φωνή της, θα προβληματιστείτε για τα στερεότυπα της εποχής και θα εκφραστείτε δημιουργικά, σε προφορικό, γραπτό ή πολυτροπικό λόγο, στο πλαίσιο της κοινότητας αναγνωστών/αναγνώστριών.

¹ Οι παραπομπές σε σελίδες αναφέρονται στην έκδοση: Γαλανάκη, Ρ. [1998] (2004). *Ελένη ή ο Κανένας*. Μυθιστόρημα. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Λέξεις – κλειδιά

αυτοβιογραφικός λόγος, αφηγητής, γυναίκες και τέχνη, έμφυλος λόγος, ιστορία, μεταμφίεση, στερεότυπα, φωνή

Με την ολοκλήρωση της ανάγνωσης του λογοτεχνικού έργου και των δραστηριοτήτων στην τάξη:

- θα έχεις συζητήσει για τον τρόπο με τον οποίο ιστορικά γεγονότα εντάσσονται στην αφηγηματική ύλη των λογοτεχνικών κειμένων
- θα έχεις αναζητήσει πληροφορίες σχετικά με το γυναικείο ζήτημα τον 19ο αιώνα
- θα έχεις προβληματιστεί σχετικά με την αξιοποίηση της μεταμφίεσης ως συγγραφικού τεχνάσματος
- θα έχεις συζητήσει σχετικά με τα μεγάλα φιλοσοφικά ερωτήματα που τίθενται στο μυθιστόρημα
- θα έχεις ερμηνεύσει τους κεντρικούς χαρακτήρες σε σχέση με τις επιλογές τους
- θα έχεις προβληματιστεί γύρω από τη ζωή ενός καλλιτέχνη ή μιας καλλιτέχνιδας και τον τρόπο με τον οποίο βλέπει την πραγματικότητα και την αποτυπώνει στα έργα του/της

Γιατί επιλέξαμε το έργο *Ελένη ή ο Κανένας*-Γενικές οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό

Κρύφτηκα αποκαλύπτοντας,
αφού αυτός ήταν ο μόνος τρόπος
για να διασωθεί κανείς μέσα από την τέχνη.
Ρέα Γαλανάκη, *Ελένη ή ο Κανένας*

Προοργανωτές Μελέτης

δραστηριότητες **πριν από την ανάγνωση**
του **λογοτεχνικού κειμένου**

2 ώρες

▲ Το αναγνωστικό ημερολόγιο

ανάγνωση	χρονο-προγραμματισμός	κεφάλαια	προτεινόμενες σελίδες για ανάγνωση στην τάξη	ημερομηνία
στο σχολείο	1η εβδομάδα	A	11-19	
στο σπίτι		B, Γ, Δ		
στο σχολείο	2η εβδομάδα		33-35, 43-47, 52-56, 60-63	
στο σπίτι		E, ΣΤ, Ζ, Η		
στο σχολείο	3η εβδομάδα		70-71, 76-79, 84, 86-89, 95-96, 98-101, 104-107	
στο σπίτι		Θ, Ι, Κ, Λ		
στο σχολείο	4η εβδομάδα		114-117, 121-123, 130-131, 133-135, 139-141	
στο σπίτι		Μ, Ν, Ξ, Ο		
στο σχολείο	5η εβδομάδα		145-148, 151-154, 158-161, 168-170	
στο σπίτι		Π, Ρ, Σ, Τ, Υ, Φ, Χ, Ψ, Ω		
στο σχολείο	6η εβδομάδα		179-185, 187-189, 195-199, 211-214, 226-235, 239-241, 248-251	

► Συλλογή στοιχείων σχετικά με τους ήρωες/τις ηρωίδες

Παρατίθενται παραδείγματα πινάκων για τους ήρωες/τις ηρωίδες.

Ελένη Μπούκουρα-Αλταμούρα	
τα λόγια της ηρωίδας	τα ορόσημα στη ζωή της ηρωίδας
τι λένε οι άλλοι στην ηρωίδα	τι λένε οι άλλοι για την ηρωίδα
εσωτερικές ή εξωτερικές πιέσεις και διλήμματα που βιώνει η ηρωίδα	

Σαβέριο Αλταμούρα	
τα λόγια του ήρωα	τα ορόσημα στη ζωή του ήρωα
τι λένε οι άλλοι στον ήρωα	τι λένε οι άλλοι για τον ήρωα
εσωτερικές ή εξωτερικές πιέσεις και διλήμματα που βιώνει ο ήρωας	

▶ Διάγραμμα πλοκής του μυθιστορήματος

Λόγω της ιδιαίτερης φύσης του κειμενικού είδους του μυθιστορήματος θα ήταν βοηθητική η αποτύπωση της πλοκής του σε εννοιολογικό χάρτη, έγχαρτο ή ψηφιακό (με τη συνδρομή ενός εργαλείου κατασκευής εννοιολογικού χάρτη). Η αποτύπωση μπορεί να γίνεται καθώς εξελίσσεται η ανάγνωση ή, εναλλακτικά, μπορεί να αποτυπώσετε τη πλοκή μετά το τέλος της ανάγνωσης έχοντας πλήρη εικόνα γι' αυτήν.

Για τη σύνταξη του εννοιολογικού χάρτη να λάβετε υπόψη σας:

- ▶ Τους τόπους στους οποίους έζησε η ηρωίδα.
- ▶ Τα ορόσημα της ζωής της από τη γέννηση μέχρι και τον θάνατό της.
- ▶ Τα πρόσωπα με τα οποία συνδέθηκε στους τόπους όπου πέρασε μέρος της ζωής της.
- ▶ Τα πρόσωπα της οικογένειάς της τα οποία φαίνεται να επιδρούν περισσότερο στη ζωή της.
- ▶ Τοπώσημα που σχετίζονται με την ηρωίδα και την οικογένειά της.
- ▶ Ιστορικά γεγονότα που σχετίζονται με την ηρωίδα και την οικογένειά της.

Καθώς εξελίσσεται η ανάγνωση, μην ξεχνάτε να σημειώνετε στο διάγραμμα της πλοκής τα γεγονότα που διαδραματίζονται σε κάθε κεφάλαιο του μυθιστορήματος.

Συγγραφικές επιλογές

▶ Δραστηριότητες αφόρμησης

1. Μελετήστε τις **εκδοχές του μύθου της Ελένης**: Είναι η Ελένη υπεύθυνη για την πορεία της ζωής της ή όργανο ενός πεπρωμένου ανεξάρτητου από αυτήν; Καταγράψτε σύντομα ποια ήταν η Ελένη. Ποιος ήταν ο σύζυγος της Ελένης και ποιοι άλλοι την διεκδίκησαν; Τι συνέβη κατά τη διάρκεια του Τρωϊκού πολέμου;
2. Κάντε μια σύντομη έρευνα γύρω από τη ζωή της Ελένης Μπούκουρα-Αλταμούρα. Σημειώστε τα σημαντικότερα ορόσημα του βίου της στον αντίστοιχο πίνακα. Στην έρευνά σας θα σας βοηθήσει και η ομιλία της συγγραφέα, η οποία υπάρχει στο επίμετρο της έκδοσης (Γαλανάκη, 2004: 264-279).

Θεματικοί άξονες

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
χαρακτήρες και αλλαγές σε αυτούς	
<ul style="list-style-type: none"> ♦ Τι μαθαίνετε για τους χαρακτήρες; ♦ Ποιες σχέσεις αναπτύσσει η κεντρική ηρωίδα με τους άλλους χαρακτήρες; ♦ Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά τους απέναντι στην κεντρική ηρωίδα; ♦ Πώς εξελίσσονται οι χαρακτήρες; ♦ Πώς επηρεάζεται η ζωή της ηρωίδας και των άλλων χαρακτήρων από τις ιστορικές και κοινωνικές αλλαγές; 	
ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο	
 <ul style="list-style-type: none"> ♦ Τα ιστορικά γεγονότα που λειτουργούν ως φόντο της πλοκής. ♦ Πώς τα ιστορικά γεγονότα επιδρούν στην ψυχοσύνθεση των χαρακτήρων; ♦ Διατύπωση κρίσεων γύρω από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. 	
αφηγηματικές επιλογές	
 <ul style="list-style-type: none"> ♦ Ο αφηγητής (είδος). ♦ Αναδρομικές ή άλλες αφηγήσεις. ♦ Στοιχεία αυτοαναφορικότητας. ♦ Σημεία κορυφώσεων της πλοκής. ♦ Σημεία της πλοκής που σας αφήνουν ερωτήματα. ♦ Σημεία που σας είναι αδιάφορα και κουραστικά. ♦ Σημεία που βρήκατε πολύ ενδιαφέροντα, τα οποία σας αγγίζουν προσωπικά. 	
φράσεις και εικόνες που σας έκαναν εντύπωση	

Ιστορικά
Γεγονότα-
Περικείμενο

Αυτο-
αναφορικότητα

Δραστηριότητες Επιλογής

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου

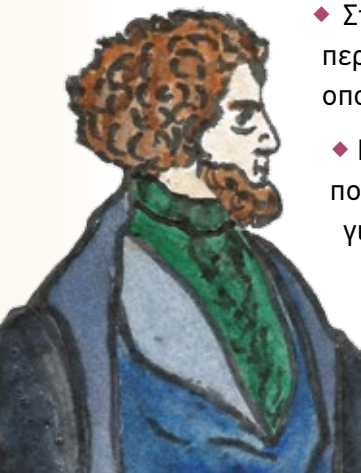
14 ώρες

► εργασία στην ολομέλεια 12 ώρες

Ακολουθώντας τον ημερολογιακό προγραμματισμό για την οργάνωση της μελέτης του κειμένου, συναντήστε στην τάξη κατά τη διάρκεια 6 εβδομάδων, για να συζητήσετε όσα διαβάζετε και να συν-αναγνώσετε επιλεγμένα χωρία του βιβλίου. Τα θέματα προς συζήτηση ορίζονται, λοιπόν, ανά εβδομάδα και αναφέρονται στα σημεία που αναγνώσθηκαν στο σπίτι και στο σχολείο. Οι ερωτήσεις-μικροδραστηριότητες που ακολουθούν, αναφέρονται στα σημεία που αναγνώσθηκαν στο σπίτι ανά εβδομάδα και κατανέμονται ανά ενότητα ανάγνωσης. Από αυτές μπορείτε να επιλέξετε ορισμένες με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού ανάλογα με τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες της τάξης σας. Παράλληλα με τη διά ζώσης συνεργασία σας, χρήσιμο θα ήταν να υπάρχει ένας συνεργατικός ψηφιακός χώρος για την ανταλλαγή απόψεων, τις παρατηρήσεις και τα ερωτήματά σας.

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 2ης εβδομάδας

- ♦ Ποια πρόσωπα βλέπουμε να εμφανίζονται κατά την εξέλιξη της πλοκής; Ποια είναι η σχέση τους με την Ελένη; Ποιο πρόσωπο από αυτά πιστεύετε ότι θα αποβεί σημαντικό για την ίδια στην πορεία της εξέλιξης του βιβλίου;
  - ♦ Στις πρώτες σελίδες (12-15) η συγγραφέας μεταβαίνει σε διαφορετικές χρονικές περιόδους της ζωής της Ελένης. Μπορείτε να εντοπίσετε τις χρονικές περιόδους στις οποίες αναφέρεται;
  - ♦ Πώς ξεκινάει η σχέση της Ελένης με τη ζωγραφική; Αναδιηγηθείτε το περιστατικό που την έφερε πολύ κοντά στην τέχνη της. Σκεφτείτε τι σήμαινε η απόφαση αυτή για την εποχή εκείνη.
  - ♦ Προσέξτε ιδιαίτερα τη συνάντηση της Ελένης με τον Ραφαέλο Τσέκολι, η οποία συντελείται στη γεροντική ηλικία της. Πρόκειται μάλλον για ένα όραμα. Τι ζωγραφίζει ο Τσέκολι και ποια πολιτικά γεγονότα της εποχής αναφέρονται; Για ποιον λόγο η συγγραφέας κάνει αναφορά στα γεγονότα αυτά;
  - ♦ «ο καθένας μπορεί να είναι με πολλούς τρόπους ορατός και ερμηνεύσιμος» (σ. 61): Πώς αντιλαμβάνεστε τη φράση αυτή της ηρωίδας;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 3ης εβδομάδας

- ♦ Από το κεφάλαιο Ε η αφήγηση γίνεται πρωτοπρόσωπη. Ποια αλλαγή στη ζωή της Ελένης συμπίπτει με την εκφραστική αυτή μεταβολή; Ποια πιστεύετε πως είναι η σχέση της επιλογής του α΄ προσώπου με τη φάση της ζωής της ηρωίδας;

Λασκαρίνα
Μπουμπουλίνα

- ◆ Στις σ. 76-77 η ηρωίδα αφηγείται το όνειρό της στο οποίο πρωταγωνιστεί η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα και αναφέρεται στον γνωστό πίνακα της Μπουμπουλίνας (βλ. ΨΜΑ). Όπως λέει η ηρωίδα, στο όνειρο η Μπουμπουλίνα «φορούσε τα ρούχα των ψιθύρων και των αποσιωπήσεων» (σ. 77). Πώς αντιλαμβάνεστε το όνειρο αυτό της Ελένης σε σχέση και με όσα ήδη έχετε διαβάσει γι' αυτήν;
- ◆ Πώς ξεκινάει η σχέση της Ελένης με τον Σαβέριο Αλταμούρα; Πώς τον ονομάζει προκειμένου να δείξει την επίδρασή του στη ζωή της; Ποια στοιχεία της ζωής και της οικογένειάς του αντλούμε από τα περιστατικά της πρώτης τους συνάντησης;
- ◆ Περιληπτική αναδιήγηση της πορείας της ζωής της Ελένης από τη στιγμή που έφυγε από την Ελλάδα για να σπουδάσει: Πού πήγε; Ποιους γνώρισε εκεί; Ποιο ήταν το πιο σημαντικό πρόσωπο με το οποίο συναντήθηκε; Ποια είναι η εξέλιξη της σχέσης με το πρόσωπο αυτό μέχρι το σημείο της πλοκής που ξέρουμε; Ποια στιγμή της πορείας αυτής θα ξεχωρίζατε ως πιο σημαντική και γιατί;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 4ης εβδομάδας

- ◆ Στο κεφάλαιο Θ περιγράφονται ο χωρισμός και η αρχή του έγγαμου βίου της Ελένης με τον Σαβέριο Αλταμούρα. Την ώρα του γάμου της η ηρωίδα συνειδητοποιεί ότι αυτό που την ενώνει τη στιγμή εκείνη με τον σύντροφό της, αυτό και την απομακρύνει από εκείνον: «*Νύφη κατάλαβα ότι ακριβώς την ώρα όπου κάτι δείχνει να σε δίνει διά βίου με έναν άντρα, αυτό το ίδιο σε αναρπάζει από το πλευρό του.*» (σ. 116). Πώς το καταλαβαίνετε αυτό σε σχέση και με όσα λέγονται στο κεφάλαιο;
- ◆ *Dubio e fede* (= Αμφιβολία και Πίστη): Πρόκειται για τον τελευταίο πίνακα του Σαβέριο Αλταμούρα ο οποίος περιγράφεται στο κεφάλαιο Ι (σ. 120). Η Ελένη, μαθαίνοντας για τον θάνατο του Σαβέριο, προσπαθεί να εξηγήσει τον πίνακα αυτόν, λέγοντας: «*Αμφιβολία και πίστη, αποσιώπηση και αποδοχή, γεγονότα και ερμηνείες· έτσι φαίνεται πως κύλησε, έτσι πως γράφτηκε, έτσι πως στάθηκε τυχερή η ζωή σου*» (σ. 121). Λαμβάνοντας υπόψη τον τίτλο του πίνακα και την εξήγηση που δίνει η Ελένη, τι νομίζετε ότι υπονοείται για τη ζωή του ζωγράφου αλλά και για τη σχέση της ζωής με την τέχνη;
- ◆ Λαμβάνοντας υπόψη όσα έχετε διαβάσει μέχρι τώρα σχετικά με τον Σαβέριο Αλταμούρα, πώς θα τον χαρακτηρίζατε; Συμβουλευτείτε τα κεφάλαια ΣΤ, Ζ, Θ, Ι.
- ◆ Πώς ζει τη ζωή της η ζωγράφος μετά από το διαζυγίό της και την επιστροφή της στην Αθήνα;
- ◆ Η ιστορία της κόρης του Τσέκολι παρουσιάζεται παράλληλα με την ιστορία της Σοφίας, της κόρης της Ελένης. Πώς και οι δύο ζωγράφοι αντιμετώπισαν το τέλος των παιδιών τους;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 5ης εβδομάδας

Ιωάννης
Αλταμούρας

- ◆ Ιωάννης Αλταμούρας: ο γιος της Ελένης συνεχίζει τις σπουδές του στην Κοπεγχάγη. Αυτό το ταξίδι η Ελένη το ονομάζει «*ταξίδι ενηλικίωσης και γνώσης*» (σ. 146). Ποια είναι τα συναισθήματά της για τη φυγή του; Τα δικαιολογείτε αν λάβετε υπόψη την προσωπική της διαδρομή; Βλ. και ΨΜΑ.

- ◆ Διαβάζοντας τα κεφάλαια Μ και Ν και Ο προσπαθήστε να εντοπίσετε τα πιο σημαντικά γεγονότα της ζωής του θαλασσογράφου Ιωάννη Αλταμούρα. Ποια ήταν η σχέση του με τους δύο ζωγράφους γονείς του;
- ◆ «...μα επειδή ο Αλέξανδρος θα έμενε για πάντα ένας ξένος για τη μάνα του, ιδιότητα που εδραζόταν σε πολλά. Από τη μεριά μου κι εγώ θα παρέμενα ξένη για τον Αλέξανδρο για άπειρους άλλους λόγους...» (σ. 168): Ξεφυλλίζοντας τα κεφάλαια αυτής της εβδομάδας, αναζητήστε τους λόγους αυτής της παραδοχής από την πλευρά της Ελένης.
- ◆ Στα κεφάλαια Λ, Μ και Ο η ηρωίδα και αφηγήτρια, Ελένη Αλταμούρα, απευθύνεται στα δύο από τα τρία παιδιά της. Από ποια φάση της ζωής της μιλάει στα παιδιά της; Γιατί επιλέγει να συνομιλήσει μαζί τους; Πώς η συγγραφέας δείχνει στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια ότι η ηρωίδα μονολογεί απομονωμένη;

Ερωτήσεις-Μικροδραστηριότητες 6ης εβδομάδας

- ◆ «...ξεκίνησα κι εγώ για τη μετά τη ζωή ζωή των γυναικών...» (σ. 179· πρβ. και σ. 200): Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε τη φράση;
- ◆ Πώς βλέπετε τις σχέσεις της Ελένης με την ευρύτερη οικογένειά της, τα αδέρφια της και άλλους συγγενείς; Πώς πιστεύετε ότι την βλέπουν οι συγγενείς αυτοί και τι περιμένουν από αυτήν;
- ◆ «...εκείνες οι στάχτες έκαναν στάχτη τη ζωγραφική μου κάποιο δειλινό του Μάη...» (σ. 187): Πώς ερμηνεύετε την καταστροφή του έργου της από την ίδια τη ζωγράφο;
- ◆ Στο κεφάλαιο Σ η Ελένη Αλταμούρα συναντιέται με την Καλλιρρόη Παρρέν ενώ στο Τ παρουσιάζονται οι σκέψεις της Ελένης γύρω από τη συνάντηση. Για ποιον λόγο θεωρείτε ότι η Παρρέν ήθελε να συναντήσει την Αλταμούρα; Από την πλευρά της η Ελένη ποια στάση κράτησε απέναντι στην Παρρέν;
- ◆ Όταν η Ελένη Αλταμούρα πεθαίνει, ο αναγνώστης και η αναγνώστρια γίνονται κοινωνοί των απόψεων των συμπολιτών της γι' αυτήν και για το σπίτι της. Πώς αντιδρούν οι ντόπιες γυναίκες; Με βάση όσα διαβάσατε, δικαιολογούνται οι απόψεις τους;
- ◆ Στο κεφάλαιο Φ ο αφηγητής παρουσιάζει τις ενέργειες και τις αντιδράσεις του αδελφού της Ελένης, Αναστάση, μετά τον θάνατό της. Διαβάζοντας το κεφάλαιο αυτό τι πιστεύετε ότι αλλάζει στην ατμόσφαιρα του μυθιστορήματος; Ποια είναι τα συναισθήματα του Αναστάση προς την Ελένη και πώς εκδηλώνονται;
- ◆ Η Λασκαρίνα, η έμπιστη βοηθός της Ελένης, συναντάται με τη Νίνα, την ανιψιά της Ελένης και κληρονόμο του σπιτιού. Ποιοι κόσμοι συγκρούονται κατά τη συνάντηση και με ποιες εικόνες και μεταφορές η συγγραφέας κάνει κατανοητή τη σύγκρουση αυτή;
- ◆ «...όμως εκείνη, η Λασκαρίνα, γνώριζε σήμερα ότι αυτό ακριβώς ήταν το κόκκινο που τύλιξε το σπίτι, όταν αναχώρησε η κυρα-Λένη.»: Το κρεμέζι, το οποίο είχαμε συναντήσει και στο κεφάλαιο Α (σ. 29) επανέρχεται στο κεφάλαιο Χ (σ. 245). Πρόκειται για κόκκινη χρωστική ουσία με την οποία έβαφαν υφάσματα σε βαθύ κόκκινο χρώμα. Γιατί το σπίτι καλύφθηκε από κόκκινη χρωστική ουσία; Πώς μπορούμε να «διαβάσουμε» τον συμβολισμό αυτόν;

ΟΜΑΔΑ 1

η Ελένη και οι άλλοι γυναικείοι χαρακτήρες του μυθιστορήματος

1. Με τη βοήθεια της δεύτερης δραστηριότητας της προαναγνωστικής φάσης, κατά την οποία εντοπίσατε τα ορόσημα της ζωής της Ελένης Μπούκουρα-Αλταμούρα, αντιστοιχίστε σε αυτά τις διαφορετικές της ταυτότητες όπως τις βρίσκουμε στο κείμενο. Ορισμένα παραδείγματα ταυτοτήτων θα μπορούσαν να είναι: της κόρης, της ζωγράφου, του Κανένα, της μητέρας, της συζύγου, της Ελληνίδας, της αδελφής κ.τ.λ.
2. Εκτός από την Ελένη ποιες άλλες γυναικείες μορφές εντοπίζετε στο μυθιστόρημα; Καταγράψτε τις και παρουσιάστε τις ιδιότητές τους και τη σχέση τους με την Ελένη. Πώς στέκονται απέναντι στην κοινωνία, στην οποία εντάσσονται, και πώς τις βλέπει η κοινωνία; Ποια ή ποιες από τις γυναίκες αυτές αποτελούν τους χαρακτηριστικούς αντίποδες της Ελένης;

γυναικείες μορφές	ιδιότητες	σχέση με την Ελένη

3. Μελετήστε τη δράση της [Καλλιρρόης Παρρέν](#) με τη βοήθεια των [Ψηφίδων για την Ελληνική Γλώσσα](#). Επισκεφθείτε και πάλι τα κεφάλαια Σ και Τ και ειδικά τα σημεία στα οποία η αφηγήτρια, Ελένη, παίζει με τις δικές της ταυτότητες και με τις ταυτότητες της Παρρέν:
  - ▶ «...εκείνη την Ελένη γύρευε, μου είπε η κυρία Καλλιρρόη Παρρέν...» (σ. 197)
  - ▶ «...για να ανακαλύψει τις παλιές Ελένες...» (σ. 202)
  - ▶ «Όσο για τα υπόλοιπα, είχα τη φωτογραφία, κάτι λίγο υπέθεσε από την Ελένη ως Κανένα.» (σ. 202)
  - ▶ «Ζηλεύοντας που η απέναντί μου καθισμένη Ελένη δεν είχε ακόμη μνηθεί στο στάδιο του γυναικείου θρήνου.» (σ. 205)

Ποια κοινά χαρακτηριστικά των δύο γυναικών μπορούμε να εντοπίσουμε; Τι διαφοροποιεί τις δύο γυναίκες και τι τις ενώνει; Τι πιστεύετε ότι προσφέρει στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια η ταυτόχρονη παρουσία των δύο αυτών προσωπικοτήτων στην πλοκή του μυθιστορήματος;

1. Επιλέξτε τους ανδρικούς χαρακτήρες που πλαισιώνουν την Ελένη. Ποιοι είναι αυτοί, ποιες είναι οι ιδιότητές τους και ποια είναι η σχέση τους με την Ελένη;

ανδρικοί χαρακτήρες	ιδιότητες	σχέση με την Ελένη

2. Επιλέξτε δύο αποσπάσματα του μυθιστορήματος στα οποία ο παντογνώστης εξωδιηγητικός αφηγητής αναφέρεται σε ανδρικούς χαρακτήρες. Εντοπίστε τα σημεία στα οποία ο αφηγητής αναδεικνύει, μέσω των χαρακτήρων αυτών, τη στάση ανδρών προς τις γυναίκες της εποχής του μυθιστορήματος. **Βλ. και ΨΜΑ.**

.....

.....

.....

.....

3. Ο Κανένας: ποιος είναι ο Κανένας στο μυθιστόρημα που διαβάσατε; Σημειώστε σημεία το κειμένου στα οποία περιγράφεται ο Κανένας ή σχολιάζεται η συναισθηματική του κατάσταση ή η ψυχολογία του. Γιατί επιλέγεται το συγκεκριμένο όνομα;

.....

.....

.....

.....

Χαρακτήρες του έργου: Ελένη ή ο Κανένας

1. Ποιες πληροφορίες αντλούμε σχετικά με τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες στις οποίες τοποθετείται η ζωή και η δράση της ζωγράφου Ελένης Μπούκουρα-Αλταμούρα; Περιηγηθείτε στη [Χρονογραμμή της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#) αναζητώντας τα ιστορικά γεγονότα που λειτουργούν ως βασικό σκηνικό για την εξέλιξη της πλοκής του μυθιστορήματος. Συλλέξτε στοιχεία σχετικά με τον χώρο, στον οποίο τοποθετούνται τα γεγονότα, αλλά και τις σχέσεις των ανθρώπων, όπως εξελίσσονται στο πλαίσιο των γεγονότων.
2. Σε όλη την έκταση του μυθιστορήματος παίρνουμε πληροφορίες σχετικά με την πατρική οικία της οικογένειας Μπούκουρα/Μπούκουρη στις Σπέτσες. Καταγράψτε τις διαφορετικές όψεις της ζωής του σπιτιού, τις οποίες γνωρίζει ο/η αναγνώστης/αναγνώστρια, και προσπαθήστε να τις αντιστοιχίσετε με τις φάσεις της ζωής της Ελένης.
3. Με βάση όσες πληροφορίες συλλέξατε στις παραπάνω ερωτήσεις-μικροδραστηριότητες, πώς θα χαρακτηρίζατε την ατμόσφαιρα του έργου; Τι εντύπωση αφήνει στον/στην αναγνώστη/αναγνώστρια; Με ποιον τρόπο οι αφηγηματικές τεχνικές που αξιοποιεί η συγγραφέας συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ατμόσφαιρας; Συμβουλευτείτε τον εννοιολογικό χάρτη της πλοκής που φτιάξατε κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης του μυθιστορήματος.

1. Ζωγραφική και ζωή: Η συγγραφέας αξιοποιεί την ιδιότητα της Ελένης όχι μόνο για να μας παρουσιάσει πώς μια γυναίκα καταφέρνει να σπάσει τα δεσμά της κοινωνίας όπου ζει και να ασχοληθεί με την τέχνη, αλλά και για να μας δείξει πώς η τέχνη απεικονίζει τη ζωή. Συλλέξτε τις αναφορές σε πίνακες ζωγραφικής και εξηγήστε πώς λειτουργούν αυτοί στις στιγμές της πλοκής όπου εμφανίζονται.
2. Λογοτεχνία και ζωή: Κατ' αντιστοιχία προς τα παραπάνω η λογοτεχνία ως τέχνη απεικονίζει τη ζωή και φωτίζει πτυχές που αξίζει να παρατηρηθούν. Ποιες πτυχές της ζωής φωτίζονται μέσω του μυθιστορήματός μας και ποιες αφηγηματικές επιλογές συμβάλλουν ώστε να γίνουν οι αναγκαίες επισημάνσεις από τη συγγραφέα;
3. Η Ελένη αναφέρεται στον εαυτό της ως ζωγράφο. Σύμφωνα με όσα παρακολουθούμε στο μυθιστόρημα, πώς βλέπουμε να αξιοποιεί την τέχνη για να απεικονίσει ή και να σχολιάσει τη ζωή;

ανακοίνωση των συμπερασμάτων των ομάδων
στην ολομέλεια και κατευθυνόμενος διάλογος

1. Σας άρεσε το μυθιστόρημα; Τι σας τράβηξε περισσότερο την προσοχή; Υπήρχαν σημεία που σας κούρασαν;
2. Πιστεύετε ότι έχει να πει κάτι στη σύγχρονη εποχή ο βίος της Ελένης Μπούκουρα-Αλταμούρα;
3. Αντιγράψτε παρακάτω τα σημεία του κειμένου που σας έκαναν μεγαλύτερη εντύπωση, τις φράσεις του προσώπου που περισσότερο συμπαθήσατε και θέλετε να κρατήσετε στη μνήμη σας, κάποια σκηνή του έργου που ξεχωρίσατε.

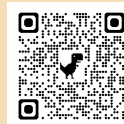
.....

.....

.....

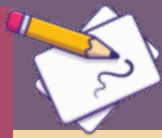
.....

.....

Παζλ
με πρόσωπο
του έργου

Ιωάννης Αλταμούρας (1852-1878). [Αυτοπροσωπογραφία](#).
Πηγή: Wikimedia Commons

Εργαστήρια Γραφής

Κατά τη συγγραφή εκτενέστερων προσωπικών κειμένων ακολουθήστε τα εξής βήματα:

- 1) **οργάνωση** πριν το γράψιμο
- 2) **σχέδιο**
- 3) **αναθεώρηση** της πρώτης γραφής
- 4) **δεύτερη γραφή**
- 5) **γενική επιμέλεια** του κειμένου
- 6) **παρουσίαση** του κειμένου στην ολομέλεια της τάξης ή στον/στην εκπαιδευτικό.

Στη συνέχεια θα πάρετε **ανατροφοδότηση** από τον/την εκπαιδευτικό.

1. Χρησιμοποιώντας ένα εργαλείο ψηφιακής αφήγησης, φτιάξτε μια ψηφιακή ιστορία διάρκειας 3-5 λεπτών σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην παλαιότερη κοινωνία και στη σημερινή εποχή. Ακολουθήστε τα εξής βήματα: Γράψτε το κείμενο της αφήγησης. Σε ένα φύλλο χαρτιού απεικονίστε τη σειρά των καρτέ με βάση τις σκηνές και βρείτε στο διαδίκτυο εικόνες και μουσική ελεύθερα πνευματικών δικαιωμάτων για να επενδύσετε την ιστορία σας. Τέλος, παρουσιάστε την στην ολομέλεια της τάξης ή αναρτήστε την στην ψηφιακή τάξη. Εκεί μπορούν να δουν οι συμμαθητές και οι συμμαθήτριάς σας τις ιστορίες και να ψηφιστεί η καλύτερη.
2. Γράψτε μια επιστολή προς τη ζωγράφο Ελένη Μπούκουρα-Αλταμούρα. Έχοντας μελετήσει τον βίο της και διαβάσει το μυθιστόρημα, μπορείτε να αποφασίσετε τι θα θέλατε να της γράψετε. Κάντε ένα προσχέδιο της επιστολής και συζητήστε με τον/την εκπαιδευτικό ή/και την ολομέλεια της τάξης για το περιεχόμενο και τη δομή της. Γράψτε την τελική μορφή της επιστολής και κοινοποιήστε την.
3. Γράψτε μια βιβλιοκριτική για το μυθιστόρημα. Η δομή του συγκεκριμένου κειμενικού είδους είναι καλό να συζητηθεί στην ολομέλεια της τάξης. Από ποια μέρη συναπαρτίζεται η βιβλιοκριτική και ποιος είναι ο επικοινωνιακός της στόχος; Αξιοποιήστε βιογραφικές πληροφορίες για τη Ρέα Γαλανάκη (π.χ. στη Βιβλιονέτ) και την Εργογραφία της (βλ. ΨΜΑ) ώστε να μπορέσετε να εντάξετε το έργο της σε ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. Οργανώστε τα μέρη της βιβλιοκριτικής (ένταξη στο έως τώρα έργο της συγγραφέα, πλεονεκτήματα και αδυναμίες του μυθιστορήματος), γράψτε μια πρώτη μορφή του κειμένου σας και στη συνέχεια βρείτε και διορθώστε τυχόν αδυναμίες του. Κοινοποιήστε την τελική του μορφή.
4. Φτιάξτε το προφίλ της Καλλιρρόης Παρρέν στα κοινωνικά δίκτυα. Αν είχε ένα μότο, ποιο πιστεύετε ότι θα ήταν αυτό; Με βάση όσα έχουν συζητηθεί κατά τη μελέτη των κεφαλαίων στα οποία συναντά την Ελένη Αλταμούρα, σκεφτείτε τι θα έγραφε η Παρρέν πριν από τη συνάντηση των δύο γυναικών και μετά από αυτήν.
5. Μαζέψτε τα στοιχεία που χρειάζεστε και ζωγραφίστε το σπίτι των Σπετσών σε διάφορες φάσεις της ζωής της Μπούκουρα. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε τα χρώματα που απηχούν τα συναισθήματα της Ελένης σε κάθε φάση της ζωής της στο σπίτι αυτό, απεικονίζοντας τις εποχές του σε αναλογία με αυτές της Ελένης.
6. Γράψτε ένα κείμενο γνώμης σχετικά με την απήχηση παραδειγμάτων, όπως η Μπούκουρα, για τις γυναίκες της σημερινής εποχής. Σκεφτείτε σε ποιο κειμενικό είδος θα εντάσσεται το κείμενό σας. Ποια θα είναι τα χαρακτηριστικά του; Σημειώστε πρόχειρα το περιεχόμενο του κειμένου και κάντε μια πρώτη προσπάθεια συγγραφής. Κουβεντιάστε με τον/την εκπαιδευτικό για τον επικοινωνιακό σκοπό του κειμένου και τον τρόπο επίτευξής του. Ξαναγράψτε το κείμενο και παρουσιάστε το στην ολομέλεια ή στην ψηφιακή τάξη.

Εργογραφία
Ρέας Γαλανάκη

7. Οι μεταμφιέσεις είναι ένα κυρίαρχο παιχνίδι στο μυθιστόρημά μας. Πρόσωπα και έννοιες μεταμφιέζονται στο κείμενο. Δεν έχουν δηλαδή μόνον τη γνωστή και συνηθισμένη τους σημασία, αλλά αποκτούν και άλλες σημασίες. Παρακάτω σημειώνονται μερικές από τις έννοιες και τα πρόσωπα. Ψάξτε και βρείτε τις σημασίες τους στο κείμενο:

- *Καράβι* .....
- *Ταξίδι* .....
- *Θάλασσα* .....
- *Ζωγραφική* .....
- *Κανένας* .....
- *Ελένη* .....

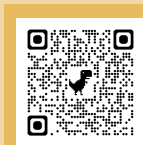
8. Αναζητήστε, χωρισμένοι/χωρισμένες σε ομάδες, στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα και ειδικά στην ενότητα [Ο αρχαίος ελληνικός μύθος στην παγκόσμια λογοτεχνία](#), ποιήματα για την Ελένη. Στη συνέχεια αντιγράψτε και επικολλήστε αυτά που σας άρεσαν περισσότερο στην ψηφιακή τάξη. Γιατί τα επιλέξατε; Ποιο είναι το χαρακτηριστικό της Ελένης το οποίο προβάλλουν; Συσχετίστε τα με το μυθιστόρημα. Ποιο χαρακτηριστικό της Ελένης προβάλλεται, κατά τη γνώμη σας, πιο έντονα μέσω της αυτοβιογραφίας της;

9. Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι πολλαπλές ταυτότητες των γυναικών προβάλλεται και σε τραγούδια. Αναζητήστε τους στίχους του τραγουδιού «Μια μέρα μιας Μαίρης» που έγραψε ο Λουκιανός Κηλαηδόνης.² Ποια ταυτότητα της γυναίκας παρουσιάζεται εδώ; Επιλέξτε αντιπροσωπευτικούς στίχους και αντιγράψτε τους παρακάτω. **Βλ. και ΨΜΑ.**

.....
.....
.....

10. Αναζητήστε το κείμενο [Η Πάπισσα Ιωάννα](#) του Εμμανουήλ Ροΐδη και ειδικά το σημείο στο οποίο η Ιωάννα ντύνεται άνδρας και συγκρίνετε την ηρωίδα αυτήν με την Ελένη Μπούκουρα-Αλταμούρα. Εξηγήστε τους ρόλους που καλείται να παίξει η μεταμφίεση για τις δύο ηρωίδες.

.....
.....

Μια μέρα μιας Μαίρης

² Κηλαηδόνης, Λ. (Συνθέτης, Στιχουργός). Μάνου, Α. (Ερμηνεύτρια) (1982). «Μια μέρα μιας Μαίρης». *Χαμηλή πτήση* [Δίσκος]. Γ. Μακράκης & Λ. Κηλαηδόνης & Κ. Χάγερ (Παραγωγή). Lyra.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΕΤΡΟΥ

1936

ΕΤΟΙΜΟΡΡΟΠΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Όσοι το χάλκεον χέρι
βαρύ του φόβου αισδάνονται,
ζυγόν δουλείας ας έχωσι·
θέλει αρετήν και τόλμην
η ελευθερία.

Ανδρέας Κάλβος, «Εις Σάμον»

ΙΚΑΡΟΣ

Θανάσης Πέτρου

1936: Ετοιμόρροπη δημοκρατία

ΑΥΤΟΤΕΛΕΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Λίγα λόγια για το βιβλίο

Η «αναμέτρηση» των μαθητών και των μαθητριών με την ιδιαίτερη φύση του γκράφικ νόβελ (εικονογραφημένο μυθιστόρημα/αφήγηση), τη συνάντηση δηλαδή της εικόνας με το κείμενο, αποτελεί κύριο ζητούμενο της προσέγγισης του βιβλίου *1936: Ετοιμόρροπη δημοκρατία*.¹ Το κείμενο αναφέρεται στο διάστημα πριν από την εγκαθίδρυση της δικτατορίας του Ιωάννη Μεταξά. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη περίοδο της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, στην οποία τα σημάδια ότι το δικτατορικό καθεστώς ερχόταν, ήταν φανερά για όσους ήξεραν να τα διαβάζουν. Το κύριο μέσον έκφρασης της ιστορίας είναι η εικόνα, γεγονός που διαφοροποιεί τη μυθοπλαστική αυτή αφήγηση από άλλες και καθιστά αυτό το κειμενικό είδος ιδιαίτερο. Λειτουργώντας λοιπόν οι εικόνες σε συνδυασμό με τις λέξεις κάνουν τον αναγνώστη και την αναγνώστρια να επιστρατεύσει μια ποικιλία στρατηγικών για να προσεγγίσει το κείμενο και να ολοκληρώσει την ανάγνωση. Οι ιδιαιτερότητες του γκράφικ νόβελ συμβάλλουν σημαντικά στην καλλιέργεια του οπτικού γραμματισμού, δηλαδή στην αποκωδικοποίηση ερεθισμάτων, η οποία θα σας οδηγήσει σε ποικίλες ερμηνείες και ενδιαφέροντες διαλόγους μέσα στη σχολική τάξη.

¹ Οι παραπομπές σε σελίδες αναφέρονται στην έκδοση: Πέτρου, Θ. (2024). *1936: Ετοιμόρροπη δημοκρατία*. Αθήνα: Ίκαρος.

Λέξεις – κλειδιά

αφηγηματική ροή,
γκράφικ νόβελ,
δικτατορία Μεταξά,
δικτατορίες Μεσοπολέμου,
εικόνα, κάδρο,
καρέ-πάνελ-βινιέτα,
οπτική γωνία

Με την ολοκλήρωση της ανάγνωσης του λογοτεχνικού έργου και των δραστηριοτήτων στην τάξη:

- θα έχεις συζητήσει για τον τρόπο με τον οποίο ιστορικά γεγονότα εντάσσονται στην αφηγηματική ύλη του γκράφικ νόβελ
- θα έχεις συλλέξει πληροφορίες σχετικά με την εγκαθίδρυση των δικτατοριών του Μεσοπολέμου
- θα έχεις προβληματιστεί σχετικά με την αξιοποίηση της εικόνας ως αφηγηματικού εργαλείου
- θα έχεις ερμηνεύσει τους κεντρικούς χαρακτήρες σε σχέση με τις επιλογές τους
- θα έχεις δημιουργήσει δικά σου κείμενα με προφορικό, γραπτό ή ψηφιακό λόγο, αξιοποιώντας την αναγνωστική σου εμπειρία και έμπνευση από το γκράφικ νόβελ

Γιατί επιλέξαμε το έργο *1936: Ετοιμόρροπη δημοκρατία* - Γενικές οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό

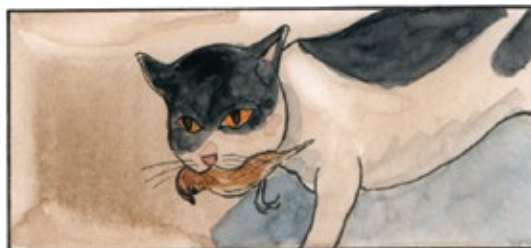

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση του λογοτεχνικού κειμένου

2 ώρες

► Το αναγνωστικό ημερολόγιο

ενότητες	ανάγνωση	χρονο-προγραμματισμός	σελίδες	ημερομηνία
Η ζωή του ήρωα πριν από τη φυλακή	στο σχολείο ή στο σπίτι	<i>1η εβδομάδα</i>	5-24	
Η ζωή του ήρωα στη φυλακή	στο σχολείο ή στο σπίτι	<i>2η εβδομάδα</i>	25-49	
Η ζωή του ήρωα στη φυλακή	στο σχολείο ή στο σπίτι	<i>3η εβδομάδα</i>	50-83	
Η ζωή του ήρωα μετά τη φυλακή	στο σχολείο ή στο σπίτι	<i>4η εβδομάδα</i>	84-108	

► Συλλογή στοιχείων σχετικά με τους ήρωες/τις ηρωίδες

Παράδειγμα περιγράμματος χαρακτήρα.

Γιώργης Αμπατζής

η απεικόνιση των συναισθημάτων
του ήρωα

τα ορόσημα της ζωής του ήρωα

Αμπατζής

με ποιους/ποιες συναναστρέφεται ο ήρωας και τι του λένε

εσωτερικές ή εξωτερικές πιέσεις και διλήμματα του ήρωα

Θεματικοί άξονες

ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ	ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
χαρακτήρες και αλλαγές σε αυτούς	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Τι μαθαίνετε για τους χαρακτήρες; ◆ Ποιες σχέσεις του κεντρικού χαρακτήρα με τους άλλους χαρακτήρες πληροφορείστε; ◆ Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά των χαρακτήρων; ◆ Πώς εξελίσσονται οι χαρακτήρες; ◆ Πώς επηρεάζεται η ζωή των χαρακτήρων από τις ιστορικές και κοινωνικές αλλαγές;	
ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Γνωρίστε τα ιστορικά γεγονότα που λειτουργούν στο πλαίσιο της πλοκής. ◆ Πώς τα ιστορικά γεγονότα επιδρούν στην ψυχοσύνθεση των χαρακτήρων; ◆ Διατυπώστε την κρίση σας γύρω από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο:<ul style="list-style-type: none"> - για την εποχή στην οποία εκτυλίσσεται η αφήγηση - για την εποχή δημιουργίας του γκράφικ νόβελ.	
αφηγηματικές επιλογές	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Οπτική γωνία από την οποία παρουσιάζονται τα γεγονότα. ◆ Η πορεία της ιστορίας και η παρουσία αναδρομών. ◆ Στοιχεία αυτοαναφορικότητας. ◆ Σημεία κορυφώσεων της πλοκής. ◆ Σημεία της πλοκής που σας αφήνουν ερωτήματα. ◆ Σημεία που σας είναι αδιάφορα και κουραστικά. ◆ Σημεία που βρήκατε πολύ ενδιαφέροντα, τα οποία σας αγγίζουν προσωπικά.	
σχολιασμός εικόνων	
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Χρώματα. ◆ Σχέση χρωμάτων και ψυχικής κατάστασης. ◆ Αποτύπωση εξέλιξης των γεγονότων. ◆ Σχολιασμός της κλίμακας κάδρου. ◆ Αφηγηματικό βάθος. ◆ Αφηγηματική ροή.	

▲ Δομή

Καρέ-Πάνελ-
Βινιέτα

Το γκράφικ νόβελ είναι ένα ιδιαίτερο κειμενικό είδος. Ας γνωρίσουμε πρώτα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του:

- ▶▶ **Λειτουργία της εικόνας:** Το *καρέ (panel)* αποτελεί βασικό στοιχείο της αφήγησης αφού είναι η μικρότερη αφηγηματική μονάδα. Στο πλαίσιο αυτού εκτυλίσσονται η πλοκή και η δράση και αποκρυσταλλώνονται οι χαρακτήρες. Η διαδοχή των καρέ αποτελεί και εξέλιξη της αφήγησης. **Βλ. και ΨΜΑ.**
- ▶▶ **Τρόπος έκφρασης των ηρώων/ηρωίδων:** Τα *μπαλόνια λόγου (speech bubbles)* και *σκέψης (thought bubbles)* είναι τα στοιχεία τα οποία στηρίζουν τη δράση και την εξέλιξη της ιστορίας. **Βλ. και ΨΜΑ.**
- ▶▶ **Παρουσία του αφηγητή:** το *πλαίσιο αφήγησης ή λεζάντα (caption)* αποτελεί την παρουσία του αφηγητή ή λειτουργεί ως τοπική ή/και χρονική ένδειξη για την πορεία της ιστορίας και γεμίζει αποκλειστικά με λέξεις.
- ▶▶ **Απεικόνιση της κίνησης και του ήχου:** το *ηχητικό εφέ (sound effect)* είναι ένας από τους παράγοντες που ρυθμίζουν την ένταση της δράσης.
- ▶▶ **Κλίμακα κάδρου:** το *κάδρο* έχει ρόλο κυρίως διαχωριστικό. Ορίζει τα όρια των καρέ και λειτουργεί όπως τα σημεία στίξης στα αντίστοιχα λεκτικά κείμενα. *Γενικό/μακρινό πλάνο (long shot)* ή *κοντινό πλάνο (close up)* ρυθμίζει, εκτός από την ένταση της δράσης, και το αφηγηματικό βάθος της σκηνής που εικονίζεται. **Βλ. και ΨΜΑ.**
- ▶▶ **Επιλογή οπτικής γωνίας για την απεικόνιση της εξέλιξης της ιστορίας:** συνήθως παρακολουθούμε τη δράση από την οπτική γωνία ενός όρθιου ανθρώπου-παρατηρητή που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με τους ήρωες/τις ηρωίδες. Υπάρχει όμως περίπτωση να δούμε από ψηλά τη δράση ή να υιοθετηθεί η οπτική κάποιου που παρατηρεί από χαμηλά. **Βλ. και ΨΜΑ.**
- ▶▶ **Αφηγηματική ροή:** είναι ένας γενικός όρος που δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο ο κάθε δημιουργός θέλει να ξεδιπλώσει την ιστορία του. Αναφέρεται λοιπόν στο πόσο ψηλά ή χαμηλά έχει μπει το σημείο παρατήρησης, στο πόσο κοντά ή μακριά είμαστε από τα πρόσωπα, στο πού στρέφεται κάθε φορά η ματιά του αναγνώστη και της αναγνώστριας, στον χρόνο εναλλαγής των σκηνών κ.α. Παραδείγματα συνδυασμού των παραπάνω χαρακτηριστικών στη σύνθεση των γκράφικ νόβελ αναζητήστε στο **ΨΜΑ.**

Μπαλόνια
λόγου

Κλίμακα
κάδρου

Οπτική
γωνία

Δείγματα
σελίδων
γκράφικ νόβελ

▲ Δραστηριότητες αφόρμησης

1. Κάντε μια μικρή ιστορική έρευνα για το έτος 1936. Δημιουργήστε μια χρονογραμμή (με το εργαλείο timeline της e-me) στην οποία μπορείτε να τοποθετήσετε τα πολιτικά γεγονότα της χρονιάς εκείνης τα οποία κρίνετε ως τα πιο σημαντικά.
2. Αξιοποιώντας όσες γνώσεις αποκτήσατε στην πρώτη δραστηριότητα, προσπαθήστε να εξηγήσετε τον υπότιτλο του βιβλίου. Τι περιμένετε να διαβάσετε στο βιβλίο σε σχέση με τη φράση «ετοιμόρροπη δημοκρατία»;
3. Πώς σας προδιαθέτουν το σκίτσο του εξωφύλλου και το μότο που έχουμε επιλέξει (βλ. εδώ, σ. 50); Παρατηρήστε καλά τους εικονιζόμενους και τις λεπτομέρειες. Ποιους βλέπετε, ποια συναισθήματα μοιάζει να έχουν και τι συμβαίνει μεταξύ τους;

δραστηριότητες **κατά** την **ανάγνωση** του **λογοτεχνικού κειμένου**

10 ώρες

► εργασία στην ολομέλεια **1-2 ώρες**

Πριν από την ανάγνωση, συμβουλευτείτε την ενότητα της δομής ενός τυπικού γραφικό νόβελ για να γνωρίσετε τα χαρακτηριστικά της. Με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού θα καταλάβετε ότι η εικόνα λειτουργεί ως αφηγηματικό εργαλείο, το οποίο μπορεί να «διαβαστεί» όπως οι λέξεις. Θα εντοπίσετε και άλλες επιλογές των δημιουργών μέσω των οποίων απεικονίζονται τα συναισθήματα των ηρώων/ηρωίδων και η εξέλιξη της πλοκής. Προβληματιστείτε για το πώς οργανώνεται ένα καρτέ (panel), τι πρέπει να προσέχουμε στα μπαλόνια λόγου (speech balloons), πώς στήνεται μια σελίδα, πώς αποτυπώνεται η ροή του χρόνου (flow) με τη διαδοχή των καρτέ κ.ά. Τέλος, ανοίξτε και οργανώστε έναν συνεργατικό ψηφιακό χώρο για την ανταλλαγή απόψεων, τις παρατηρήσεις και τα ερωτήματά σας, που θα αξιοποιείτε παράλληλα με τη διά ζώσης συνεργασία σας.

► εργασία στην ολομέλεια ή/και σε ομάδες **8 ώρες**

8 ώρες

1η ενότητα ανάγνωσης, συζήτηση στην ολομέλεια και κατευθυνόμενος διάλογος σ. 5-24

- ◆ Ποιοι χαρακτήρες συμμετέχουν στις σελίδες που διαβάσατε;
- ◆ Ποιες είναι οι μεταξύ τους σχέσεις όπως αποτυπώνονται στα μπαλόνια λόγου;
- ◆ Τι συμπεραίνετε για τους χαρακτήρες από τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται η εξωτερική τους εμφάνιση;
- ◆ Πού βρίσκονται και τι έχει συμβεί πριν από το χρονικό σημείο έναρξης της ιστορίας;
- ◆ Τι συμβαίνει στην ενότητα αυτή;
- ◆ Ποιες ενδείξεις σας δίνονται για την εποχή στην οποία εκτυλίσσονται τα γεγονότα;
- ◆ Ποια είναι τα συναισθήματα των ηρώων/ηρωίδων που εισπράττει ο αναγνώστης και η αναγνώστρια μέσω των εκφράσεων των προσώπων τους;
- ◆ Παρατηρήστε τις φωτοσκιάσεις και τα χρώματα: Ποια είναι η συναισθηματική κατάσταση των χαρακτήρων την οποία αποτυπώνουν;
- ◆ Σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο ο αναγνώστης και η αναγνώστρια αποκτά την αίσθηση του χώρου και της εξέλιξης του χρόνου στις συγκεκριμένες σελίδες. Κινείται ευθύγραμμα η πλοκή;

Στο τέλος της συζήτησης, συνεργατικά σε ομάδες, επιλέξτε δραστηριότητα, κατά περίπτωση, για όσα διαβάστηκαν:

- α)** Εντοπίστε στοιχεία που μαρτυρούν τις κοινωνικές προκαταλήψεις και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις των ανθρώπων της εποχής, μέσω των εικόνων και της γλώσσας. Στην «καρέκλα των ερωτήσεων», τοποθετήστε τον δημιουργό (μαθητές/μαθήτριες εναλλάσσονται στη θέση του) και ανακαλύψτε γιατί επέλεξε να μας τις παρουσιάσει στο αφήγημά του.
- β)** Ξεχωρίστε μία σκηνή της αρεσκείας σας (ή όλες οι ομάδες την ίδια σκηνή) και αφηγηθείτε την σε γραπτό ή προφορικό λόγο. Μπορείτε να επιλέξετε αν θα διατηρήσετε ή αν θα αλλάξετε την οπτική γωνία από την οποία παρουσιάζονται τα γεγονότα, πώς θα αξιοποιήσετε την αφηγηματική ροή του αρχικού κειμένου και ποιους αφηγηματικούς τρόπους θα εντάξετε στο κείμενό σας (αφήγηση, διάλογο, εσωτερικό μονόλογο, αφηγηματικό σχόλιο).
- γ)** σ. 12, τελευταίο καρέ: «...Αποκοιμήθηκα σχεδόν αμέσως». Αν στη θέση του κεντρικού ήρωα ήταν ο σκύλος της σελίδας 6, πώς θα ήταν ο ιστοριοπίνακας (storyboard) των ονείρων του;

2η ενότητα ανάγνωσης, συζήτηση στην ολομέλεια και εργασία στις ομάδες

- ◆ Ποιοι χαρακτήρες συμμετέχουν στις σελίδες που διαβάσατε; σ. 25-49
- ◆ Ποιες είναι οι μεταξύ τους σχέσεις όπως αποτυπώνονται στα μπαλόνια λόγου;
- ◆ Τι καταλαβαίνουμε για τους χαρακτήρες από τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται η εξωτερική τους εμφάνιση;
- ◆ Τι συμβαίνει στην ενότητα αυτή;
- ◆ Παρατηρήστε τις φωτοσκιάσεις και τα χρώματα: Ποια είναι η συναισθηματική κατάσταση των χαρακτήρων που αποτυπώνουν;
- ◆ Αφηγηματική ροή: Τι επιλέγει να μας δείξει ο σκιτσογράφος στην ενότητα αυτή; Από ποια οπτική γωνία μάς τα δείχνει;

Στο τέλος της συζήτησης, συνεργατικά σε ομάδες, επιλέξτε δραστηριότητα, κατά περίπτωση, για όσα διαβάστηκαν:

- α)** Επιλέξτε κάποιες σκηνές, μοιραστείτε τους ρόλους των εικονιζόμενων προσώπων και διαβάστε τις μεγαλόφωνα, προσέχοντας να τις δραματοποιήσετε εκφραστικά.
- β)** Ο Μπούτσικας ενημερώνει για τους κανόνες της φυλακής: Φτιάξτε μια αφίσα / ένα ινφογράφημα που να συγκεντρώνει τους πιο σημαντικούς από αυτούς.

3η ενότητα ανάγνωσης, συζήτηση στην ολομέλεια

σ. 50-83

- ◆ Ποια είναι τα κομβικά, κατά την άποψή σας, γεγονότα των σελίδων που διαβάσατε;
- ◆ Είναι ευθύγραμμη η χρονική αποτύπωση της ιστορίας;
- ◆ Οι σ. 61-62 του γκράφικ νόβελ έχουν την επισήμανση «χρόνος». Πώς αντιλαμβάνεται τον χρόνο ο χαρακτήρας σύμφωνα με όσα λέγονται στη σελίδα αυτήν; Πώς εκφράζεται μέσω των εικόνων η αντίληψη αυτή του χρόνου; **Βλ. και ΨΜΑ.**
- ◆ Κοιτάξτε τη σ. 63. Πώς απεικονίζεται το όνειρο του κεντρικού χαρακτήρα; Ποια ορόσημα της ζωής του καλύπτει και πώς εκφράζονται οι φόβοι και οι αγωνίες του μέσω των εικόνων; Πώς αντιλαμβάνεστε τη διάταξη των καρέ στη σελίδα;

Χρόνος

- ◆ Ποιο είναι το επεισόδιο που οδηγεί την αφήγηση στην κορύφωσή της; Σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο αποτυπώνεται η συναισθηματική κατάσταση των ηρώων/ηρωίδων (χρώματα, εκφράσεις των προσώπων, οπτική γωνία, κλίμακα κάδρου, διάταξη των καρέ κ.τ.λ.)

Εργαστείτε σε ομάδες, μετά το τέλος της ανάγνωσης:

- α) Εντοπίστε στοιχεία εικόνων και γλώσσας που μαρτυρούν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις των ανθρώπων της εποχής για τη ζωή στη φυλακή. Στην «καρέκλα των ερωτήσεων», τοποθετήστε τον δημιουργό (μαθητές/μαθήτριες εναλλάσσονται στη θέση του) και ανακαλύψτε γιατί επέλεξε να μας τις παρουσιάσει στο αφήγημά του.
- β) Ο Μανίκας καταγράφει στο ημερολόγιό του τη ζωή από τη μέρα που μπήκε στη φυλακή. Προσπαθήστε να αποτυπώνεται στην αφήγησή του ευδιάκριτα ο χαρακτήρας και η βιοθεωρία του.
- γ) Επιλέξτε ένα ή περισσότερα καρέ από τη σκηνή με το πουλί στο προαύλιο (βλ. ΨΜΑ Χρόνος, σ. 58) και δημιουργήστε έναν διάλογο ή εσωτερικό μονόλογο προσθέτοντας μπαλόνια λόγου ή σκέψης. Αναρτήστε τα δημιουργήματά σας στην ψηφιακή τάξη.

4η ενότητα ανάγνωσης, συζήτηση στην ολομέλεια και στις ομάδες

σ. 84-108

- ◆ Πού βρίσκουμε τον κεντρικό χαρακτήρα της αφήγησής μας στο ξεκίνημα της ενότητας αυτής;
- ◆ Παρατηρήστε τις σ. 84-85 και σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο απεικονίζεται η μετάβαση από τον έναν τόπο στον άλλον (σχολιάστε την κλίμακα κάδρου που επιλέγεται, πώς μεταφέρονται οι πληροφορίες της αφήγησης και τα διάφορα άλλα στοιχεία που σχετίζονται με τον χώρο).
- ◆ Θυμηθείτε τη χρονογραμμή της πρώτης δραστηριότητας της προαναγνωστικής φάσης και εντοπίστε/συμπεριλάβετε γεγονότα που απεικονίζονται στις σ. 88-100. Για τον εμπλουτισμό της με πληροφορίες:
  - διαβάστε τον Επίλογο στις σ. 110-111 του γκράφικ νόβελ.
  - διαβάστε από το [Φωτόδεντρο](#) τις πηγές σε σχέση με τις απεργίες των καπνεργατών στη Θεσσαλονίκη τον Μάιο του 1936.

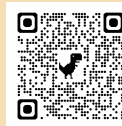
Εργαστείτε σε ομάδες μετά το τέλος της ανάγνωσης, εστιάζοντας στα γεγονότα της περιόδου, με πηγές το διαδίκτυο και τα [ΨΜΑ Πληροφοριακό υλικό](#) και [Δικτατορία Μεταξά](#).

Η **1η Ομάδα** μπορεί να αναζητήσει πληροφορίες σχετικά με το δικτατορικό καθεστώς της 4ης Αυγούστου 1936 και ειδικότερα [την ιδεολογία του και τη θέση στην οποία τοποθετούσε την νεολαία](#) και να δημιουργήσει μια παρουσίαση.

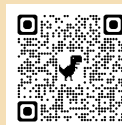
Η **2η Ομάδα** μπορεί να αναζητήσει πληροφορίες σχετικά με [τα δικτατορικά καθεστώτα του Μεσοπολέμου στην Ευρώπη](#) και να εντοπίσει ομοιότητες και διαφορές από τη δικτατορία του Μεταξά.

Η **3η Ομάδα** μπορεί να διαβάσει [τον Επιτάφιο του Γιάννη Ρίτσου](#), τον οποίο ο ποιητής συνέθεσε όταν είδε τον νεκρό καπνεργάτη από τα επεισόδια της Θεσσαλονίκης.

Η **4η Ομάδα** μπορεί να αναζητήσει πληροφορίες και να ασχοληθεί [με άλλα λογοτεχνικά κείμενα](#) που αναφέρονται στην περίοδο της επιβολής δικτατοριών, παρουσιάζοντας δύο επιλογές της.

Δικτατορία Μεταξά

Πληροφοριακό υλικό

ΤΑΣΟΣ ΤΟΥΣΗΣ,
27 ΕΤΩΝ, ΟΔΗΓΟΣ.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ,
28 ΕΤΩΝ, ΚΑΤΗΝΕΡΓΑΤΡΙΑ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΓΛΑΜΙΔΗΣ,
25 ΕΤΩΝ, ΣΙΔΕΡΑΣ.

ΣΟΤΙΡΙΟΣ ΜΑΤΡΑΣΟΣ,
19 ΕΤΩΝ, ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΑΛΑΝΤΗΣ,
17 ΕΤΩΝ, ΤΣΑΓΚΑΡΗΣ.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ,
18 ΕΤΩΝ, ΤΣΑΓΚΑΡΗΣ.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΧΟΛΗΣ,
32 ΕΤΩΝ, ΚΑΤΗΝΕΡΓΑΤΗΣ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΣ,
23 ΕΤΩΝ, ΛΑΣΤΙΧΑΣ.

ΙΜΙΤΟ ΞΕΝΟΥΠΟΥΛΟΣ,
22 ΕΤΩΝ, ΕΠΙΝΙΚΕΛΟΤΗΣ.

ανακοίνωση των συμπερασμάτων των ομάδων
στην ολομέλεια και κατευθυνόμενος διάλογος

Μοιραστείτε και υποστηρίξτε τις απόψεις σας.

1. Σας άρεσε το γκράφικ νόβελ; Τι σας τράβηξε περισσότερο την προσοχή; Υπήρχαν σημεία που σας κούρασαν;
2. Πιστεύετε ότι τα ιστορικά γεγονότα που αναφέρονται στο γκράφικ νόβελ μπορούν να συσχετιστούν με τη σημερινή εποχή;
3. Αντιγράψτε παρακάτω τις φράσεις που θέλετε να κρατήσετε στη μνήμη σας ή περιγράψτε τη σκηνή του έργου που σας έκανε μεγάλη εντύπωση.

.....

.....

.....

.....

.....

Εργαστήρια Γραφής

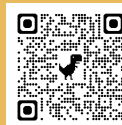
Κατά τη συγγραφή εκτενέστερων προσωπικών κειμένων ακολουθήστε τα εξής βήματα:

- 1) οργάνωση πριν το γράψιμο
- 2) σχέδιο
- 3) αναθεώρηση της πρώτης γραφής
- 4) δεύτερη γραφή
- 5) γενική επιμέλεια του κειμένου
- 6) παρουσίαση του κειμένου στην ολομέλεια της τάξης ή στον/στην εκπαιδευτικό.

Στη συνέχεια θα πάρετε ανατροφοδότηση από τον/την εκπαιδευτικό.

1. Χρησιμοποιώντας ένα εργαλείο ψηφιακής αφήγησης, φτιάξτε μια ψηφιακή ιστορία διάρκειας 3-5 λεπτών εκφράζοντας τη στάση σας απέναντι στα δικτατορικά καθεστώτα. Ακολουθήστε τα εξής βήματα: Γράψτε το κείμενο της αφήγησης. Σε ένα φύλλο χαρτιού απεικονίστε τη σειρά των καρτέ με βάση τις σκηνές και βρείτε στο διαδίκτυο εικόνες και μουσική ελεύθερα πνευματικών δικαιωμάτων για να επενδύσετε την ιστορία σας. Τέλος, παρουσιάστε την στην ολομέλεια ή αναρτήστε την στην ψηφιακή τάξη. Εκεί μπορούν να δουν οι συμμαθητές και οι συμμαθήτριές σας τις ιστορίες και να γίνει μία δημοσκόπηση των προτιμήσεών τους.
2. Γράψτε μια επιστολή προς τον κεντρικό χαρακτήρα, τον Γιώργη Αμπατζή. Έχοντας μελετήσει τις επιλογές που έκανε στη ζωή του, μπορείτε να αποφασίσετε με ποιες από τις ενέργειές του συμφωνείτε και ποιες σας βρίσκουν αντίθετο ή αντίθετη. Κάντε ένα προσχέδιο της επιστολής και συζητήστε με τον/την εκπαιδευτικό σχετικά με το περιεχόμενο και τη δομή της. Γράψτε την τελική μορφή της επιστολής και καταθέστε την στον/στην εκπαιδευτικό ή αναρτήστε την στην ψηφιακή τάξη.
3. Γράψτε μια βιβλιοκριτική για το γκράφικ νόβελ που διαβάσατε. Η δομή της είναι καλό να συζητηθεί πρώτα στην ολομέλεια της τάξης. Από ποια μέρη συναπαρτίζεται η βιβλιοκριτική και ποιος είναι ο επικοινωνιακός της στόχος; Αξιολογήστε το [βιογραφικό σημείωμα του Θανάση Πέτρου](#), συσχετίστε το 1936: *Ετοιμόρροπη δημοκρατία* με άλλα έργα του και οργανώστε τα μέρη της βιβλιοκριτικής σας (επιλογές του δημιουργού, πλεονεκτήματα και αδυναμίες του έργου). Γράψτε μια πρώτη μορφή του κειμένου, στη συνέχεια βελτιώστε το και κοινοποιήστε το.
4. Επιλέξτε ένα από τα εικονιζόμενα πρόσωπα-θύματα κατά τα ιστορικά γεγονότα της απεργίας των καπνεργατών και συνθέστε τις πληροφορίες του Τύπου που θα συνόδευαν τη δημοσιευμένη εικόνα τους.
5. Συλλέξτε τα στοιχεία που χρειάζεστε και καταγράψτε τη διαδρομή του κεντρικού χαρακτήρα, Γιώργη Αμπατζή, σε μία χρονογραμμή. Λάβετε υπόψη σε αυτήν και όσα έγιναν πριν από το παρόν της αφήγησης, γεγονότα δηλαδή τα οποία υπονοούνται σε διάφορα σημεία. Τι δείχνει η διαδρομή που έχει διανύσει ο Αμπατζής για τους ανθρώπους της εποχής του; Μπορούμε να βρούμε κοινά στοιχεία με τη σημερινή εποχή;

6. Γράψτε ένα κείμενο γνώμης σχετικά με την απήχηση των παραδειγμάτων όπως αυτά που αναφέρονται στη σ. 101. Σκεφθείτε σε ποιο κειμενικό είδος θα εντάσσεται το κείμενό σας. Ποια θα είναι τα χαρακτηριστικά του; Σημειώστε πρόχειρα το περιεχόμενο του κειμένου και κάντε μια πρώτη προσπάθεια συγγραφής του. Συζητήστε στην τάξη σχετικά με τον επικοινωνιακό σκοπό του κειμένου και τον τρόπο ή τους τρόπους επίτευξής του και βελτιώστε το κείμενό σας.
7. Η εικόνα είναι το κύριο χαρακτηριστικό ενός γκράφικ νόβελ. Στην πρώτη ενότητα ανάγνωσης (1η εβδομάδα), είχατε ξεχωρίσει μία σκηνή της αρεσκείας σας και την αφηγηθήκατε σε γραπτό ή προφορικό λόγο. Έχοντας πλέον συνολική θεώρηση της αφήγησης, εντοπίστε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της εικόνας σε σύγκριση με τη λέξη. Όσον αφορά το συγκεκριμένο θέμα, θεωρείτε ότι η αποτύπωσή του σε γκράφικ νόβελ ήταν επιτυχημένη;
8. Αναζητήστε, με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού, το τραγούδι «Χαιρετίσματα» σε στίχους Αφροδίτης Μάνου και εκτέλεση Βασίλη Παπακωνσταντίνου.² Πώς συνδέονται όσα εξιστορούνται για τη ζωή του Γιώργη Αμπατζή με όσα λέγονται στο τραγούδι; Επιλέξτε και σημειώστε τους στίχους του τραγουδιού και τις φράσεις του γκράφικ νόβελ που θα κάνατε γκράφιτι σε τοίχο. **Βλ. και ΨΜΑ.**
9. Φανταστείτε το προφίλ του Γιώργη Αμπατζή στα κοινωνικά δίκτυα. Αν είχε ένα μότο, ποιο πιστεύετε ότι θα ήταν αυτό; Με βάση όσα έχουν συζητηθεί και σε σχέση με τα σύγχρονα ιστορικά γεγονότα, γράψτε μερικές από τις σκέψεις του κεντρικού χαρακτήρα ως πιθανές αναρτήσεις του σε κάποιο κοινωνικό δίκτυο.

Χαιρετίσματα

² Παπακωνσταντίνου Β. (Ερμηνευτής, Συνθέτης). Μάνου Α. (Στιχουργός) (1987). «Χαιρετίσματα». *Χαιρετίσματα* [Δίσκος]. Α. Θεοφίλου (Παραγωγή). Μίνος.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

